

KONSERVAATTORI

²
2019 133

12

Iso mies ja
vielä isompi kehys

22

Ylivieskan kirkon tuhopoltosta
pelastuneen kasukan konservointi

Konservaattoriliitto (PKL) on kulttuuriperinnön säilyttämiseen erikoistuneen ammattikunnan konservaattoreiden yhdistys. Sen tarkoituksena on kehittää konservointialaa, valvoa ammattikunnan etuja ja toimia konservointialan edustajana Suomessa. Yhdistys julkaisee Konservattori -lehteä, järjestää koulutuspäiviä alan teemoihin liittyen sekä osallistuu konservoinnista käytävään keskusteluun. Konservattoriliitto muodostaa yhdessä muiden pohjoismaiden osastojen kanssa Pohjoismaisen konservaattoriliiton (NKF).

Mutta mitäpä taiteen ja kulttuurin eteen emme tekisi. On laitettava itsemme likoon.

-Jukka Saari

Kannen kuva: Messukasukka Ylivieskan kirkon raunioista löytyneenä. Kuvaaja Juhani Turpeinen, Pohjois-Pohjanmaan museo. Lisää kasukan konservoinnista sivulla 22.

SISÄLLYS

- 3** Pääkirjoitus
- 4** PKL tiedottaa
- 5** Muistokirjoitus Anja Rantala
- 6** 8 kysymystä
- 8** Operaatio Ruuhveltti
- 10** Seinät hyötykäyttöön
- 12** Iso mies ja vielä isompi kehys
- 19** 2019 E.C.C.O. General Assembly
- 22** Ylivieskan kirkon tuhopoltosta pelastuneen kasukan konservointi
- 30** Cultural Heritage Facing Catastrophe - Prevention and recovering
- 33** Resistografitutkimusta ja raakaa voimaa - tapaus karsikkopuu
- 38** Konservointihaaste Olavi Lanun teosten parissa
- 41** New Strategies For Diagnostics Of Conservsetion Treatment

KONSERVAATTORI

**Pohjoismaisen konservaattoriliiton
Suomen osasto ry**

**Nordiska konservatorförbundet
Finländska sektion rf**

www.konservattoriliitto.fi
www.facebook.com/konservattoriliitto
http://konservattoriliitto.blogspot.fi/
https://www.instagram.com/
/konservattoriliitto/

Puheenjohtaja:
Jaana Kataja
jaana.nkf@gmail.com

Lehden toimitus:
Heidi Alanen
Susanna Belinskij
Anniina Hatakka
Elviira Heikkilä
Saara-Maija Pesonen
Elina Wirkkala

Lehden toimituksen sähköposti:
pkllehti@gmail.com

**Osoitteenmuutokset,
puuttuvat lehdet ja jäsenasiat:**
Riina Uosukainen
jasensihteeri.pkl@gmail.com

Konservaattori-lehti
Numero 133
Painovuosi 2019
ISSN 2489-8384 (painettu)
ISSN 2489-8392 (verkkopainettu)
Levikki 300 kpl
2 numeroa vuodessa

Ilmoitushinnat:
2/1 sivu 80 €/lehti (128 €/vuosi)
1/1 sivu 55 €/lehti (88 €/vuosi)
1/2 sivu 30 €/lehti (48 €/vuosi)
Takakansi 80 €/lehti (128 €/vuosi)
Vuositilauksen hinta 50 €

Aineistopäivät:
Numero 134
Ilmestyy maaliskuu-/huhtikuussa 2020
Aineistoehtodotukset 31.12.2019 mennessä
Sisäänjättöpäivä 31.1.2020 mennessä
Numero 135
Ilmestyy loka-/marraskuussa 2020
Aineistoehtodotukset 31.5.2020 mennessä
Sisäänjättöpäivä 30.6.2020 mennessä

Ulkoasun suunnittelu:
Anna Mattsson/Suomi Design Oy

Painopaikka: Libris Oy, Helsinki

PÄÄKIRJOITUS

Tässä Konservattori-lehden numerossa muistellaan tekstiilikonservaattori Anja Rantalaa, seurataan karsikkopuun ja messukasukan jännittäviä vaiheita, ja tarkastellaan vapaaehtoisen kunnostustyön tuloksia. Konservattoreille saattaa herätä kysymys, onko ronskimpi kunnostus yhtä arvokasta työtä kuin pieteteillä konservoitu? Vaativatko vastaavat projektit aina konservattorin konsultointia, vai riittääkö että ainakin joku tekee jotain? Kyseinen kohde on nyt saatu käyttöön usean vapaaehtoistoimijan avustuksella.

Vakiopalstalla 8 kysymystä tutustutaan tekstiilikonservaattori Anni Koskelaan. Konservattori Heidi Alanen kirjoittaa Savonlinnan maakuntamuseon esinesäilytystilojen innovatiivisesta seinäsäilytystilasta. Mielenkiintoinen on myös artikkeli Daniel Cajanuksen muotokuvan kehyksestä, jossa kerrotaan kehyksen konservoinnin lisäksi seikkailija Cajanuksen elämästä.

Lehdessä esitellään myös konservaattoreiden konferenssimatkoja maailmalla; Reykjavikissa, Amsterdamissa ja Zagrebissa.

Lehden toimitus on saanut uusia innokkaita jäseniä taittotiimiin. Kiitos siitä! Ilman kaikkeen taipuvaa taittotiimiä tuloksena ei olisi näin näyttävä ja helposti luettava kokonaisuus.

Kiitoksia kaikille kirjoittajille ja kuvaajille!

Te, rakkaat lukijat, vaikutatte lehden sisältöön. Toivomme, että jatkossakin onnistumme ylläpitämään lehden monipuolista ja mielenkiintoista linjaa. Lähettäkää juttuehdotuksia ja palautetta meille, otamme niitä mieluummin vastaan!

pkllehti@gmail.com

Iloisin syysterveisin,

Anniina, Elina ja Susanna

PKL TIEDOTTAA

Kirjaudu jäsensivulle

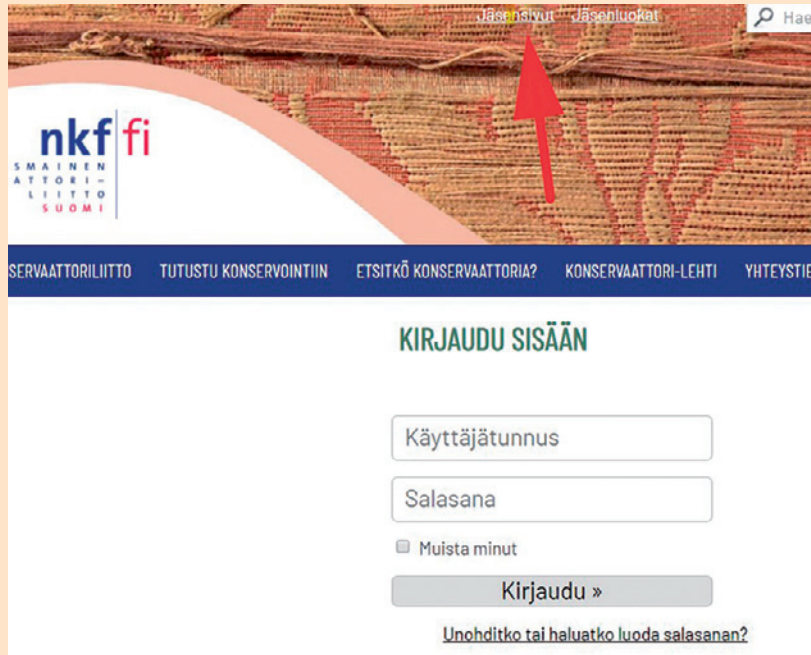
Konservaattoriliiton jäsenille merkittävä nettisivu-uudistuksen tuoma muutos on Jäsen sivut -osio, jonka myötä on siirrytty sähköiseen jäsenrekisterijärjestelmään. Kirjautumalla jäsen tilillesi pääset tarkastelemaan omia henkilötietojasi ja päivittämään ne oikeiksi. Käythän sivuilla nyt tarkistamassa, että tiedot ovat oikein ja jatkosakin posti tai sähköpostiosoitteesi muuttuessa, niin lehti ja tiedotteet löytävät luoksesi.

Jäsen sivuille pääsee kirjautumaan uusien nettisivujen pääsivun yläosasta. Keskellä sivua on ohut valkoinen sana; Jäsen sivut. Klikkaamalla sitä ohjautut Yhdistysavaimen kirjautumissivulle, missä pääset luomaan käyttäjätiliä. Ensimmäistä kertaa kirjautuessasi paina linkkiä "Unohditko tai haluatko luoda salasanan?". Tässä kohtaa palvelu pyytää sinua syöttämään sähköpostiosoitteesi. Syötä sama sähköpostiosoite, johon olet vastaanottanut Konservaattoriliiton tiedotteet aiemmin. Osoite toimii myös käyttäjätunnukseksi. Voit tarvittaessa vaihtaa sähköpostiosoitteen jäsentilisi kautta. Jäsen sivuilla ovat myös nähtävissä yhdistyksen viimeisimmät tilinpäätös, toimintakertomus ja vuosikokouksen pöytäkirja. Palveluja tarjoavat konservaattorit voivat jäsen sivun kautta jättää yhteystietonsa julkaistavaksi.

Konservaattori-lehden tilaaminen

Konservaattori-lehti on Konservaattoriliiton jäsenille ilmainen. Jos et ole jäsen, mutta haluat tilata lehden, ota yhteyttä jäsenihteeriimme: jasensih-teeri.pkl@gmail.com.

Konservaattori-lehden vuositilauksen hinta on 50 €.

Jäsen sivuille kirjautuminen. Käy kokeilemassa!

Hallitus tiedottaa

Liiton koulutuspäivät järjestetään 21.-22.11.2019 Suomenlinnassa. Aiheena Uhanalainen kulttuuriperintö. Koulutuspäivien yhteydessä järjestetään sääntömääräinen syyskokous, jonka kutsut lähetetään jäsenistölle sähköpostitse.

Apuraha

Liitto on myöntänyt 200€:n matka-apurahan Laura Sallakselle 5.-13.6.2019 Pariisissa järjestettyyn koulutukseen "Spring School 2019: Recent Advances in Characterizing And Preserving Photographs". Laura kirjoittaa artikkelin seuraavaan Konservaattori-lehteen.

Oikaisu

Viime numerossa artikkelin "Nykytaiteen moninaiset muodot" kirjoittajan nimeen oli pujahtanut virhe, kyseessä on kuvataiteilija ja rakennuskonservaattori Niina Kestilä. Toimitus pahoittelee virhettä!

IN MEMORIAM ANJA RANTALA, 93

Hilja Valtanen

Konservaattori **Anja Tuulikki Rantala** kuoli Elimäellä 23. maaliskuuta 93-vuotiaana. Hän oli syntynyt Elimäellä 26. lokakuuta 1925. Rantala työskenteli Suomen museoliitossa vuosina 1963–90.

Anja Rantala oli maalaistalon lahjakas tytär, joka kouluttautui ensin kotiteollisuusneuvoksi ja käsityön opettajaksi. Konservaattoriopintoja hän harjoitti muun muassa Pohjoismaissa, Unkarissa, Sveitsissä ja Italiassa. Taidehistoriaa ja kansatiedettä hän opiskeli Helsingin yliopistossa saadakseen teoreettista pohjaa työlleen.

Anja Rantala toimi opettajana Kymenlaakson kiertävässä kotiteollisuus-koulussa, kunnes Suomen kansallismuseon kansatieteellisen osaston johtaja Toini-Inkeri Kaukonen vuonna 1960 houkutteli hänet konservoiimaan osaston tekstiilejä. Rantala tunsu alan omakseen. Omien sanojensa mukaan jokainen työpäivä tuntui juhla. Kansallismuseossa hän perehtyi suomalaisen kulttuuriperintöön sekä väri- ja materiaalitutkimukseen.

Tammikuussa 1963 Rantala aloitti Suomen museoliiton vastaperustetun tekstiililaboratorion konservattorina. Hän tarkasti museoiden kokoelmia ja kunnosti niiden arimpia tekstiilejä. Rantalalla oli laaja-alainen näkemys siitä, miten kulttuuriperinnön suoje-lua ja kokoelmia tulisi hoitaa. Hän antoi suosituksia kokoelmien säilytyksestä sekä museoiden ilmasto-, valaistus- ja turvallisuuskysymyksistä. Hän toimi lukuisten kurssien opettajana ja osallistui museoiden konservointitilojen suunnitteluun ja näyttelyiden rakentamiseen.

Anja Rantala oli kokonaisen tekstiilikonservattorin sukupolven koulutaja. Hänen roolinsa oli tärkeä, kun säännöllistä konservointikoulutusta suunniteltiin. Koulutus käynnistyi syksyllä 1984. Monipuolisen kokemuksen pohjalta hän kirjoitti oppikirjan Tekstiilikonservointi sekä Museoiden siivousoppaan.

Opettajana Rantala oli tarkka, sydämellinen ja kannustava. Hän roh-kaisi jatkokoulutukseen ja kansainvä-

liseen toimintaan. Itse hän oli osallistunut jo 1960-luvulla mm. Firenzen tulvavaurioiden korjausoperaatioon. Pohjoismaisen konservattoriliiton toiminnassa Rantala oli mukana Suomen osaston perustamisvaiheesta 1960-luvulta alkaen. Kunniajäseneksi hänet kutsuttiin 1992. Suomen Leijonan Ritarikunnan merkki hänelle myönnettiin 1989.

Eläkkeelle jäätyään Anja Rantala palasi kotiseudulleen Elimäelle. Hänelä oli laaja suku, johon hän piti kiinteää yhteyttä. Varsinkin nuorin veli perheineen ja sisarenpojat olivat hänelle hyvin läheisiä.

Anja-Tuulikki Huovinen
Maija Steiner-Kiljunen
Kirjoittajat ovat Anja Rantalan entisiä työtovereita ja ystäviä.

Kirjoitus on julkaistu aiemmin Helsingin Sanomissa sekä Museoliiton verkkosivuilla.

8 KYSYMYSTÄ KONSERVAATTORILLE

TEKSTI ELVIIRA HEIKKILÄ

Anni Koskela - Konservaattorien koe-erää

1) Kuka olet ja mitä teet?

Olen **Anni Koskela** ja työskentelen Kuopion kulttuurihistoriallisessa museossa tekstiilikonservaattorina. Viime syksynä tuli 40 vuotta täyteen tässä työssä ja pari vuotta ajattelin vielä jatkaa ennen siirtymistä kokopäiväiseksi metsässä liikkujaksi ja sudokujen tekijäksi.

2) Miten päädyit konservaattoriksi?

Konservaattoriksi päätyminen oli sattumien summa. Tekstiilialan pohjakoulutukseen haki äiti puolestani, kun olin Norjassa kesätöissä. Kuopiossa opiskellessani työskentelin ulkomuseossa (nyk. Korttelimuseo) tekstiilikonservaattorin apuna kahdenä kesänä muutaman viikon pesemässä isoa tekstiililahjoitusta. Ensimmäisenä kesänä sain työn siksi, että koulun ilmoitustaululta kesätyöpaikkatarjouksen löytänyt ensimmäinen hakija unohti ajoissa ilmoittaa ottavansa työpaikan. Olin kudonnan-

ohjaajaksi valmistumisen jälkeen välillä työttömänä, ja sen jälkeen minut pyydettiin museoon konservointiapulaiseksi kolmeksi kuukaudeksi. Sen loppuajankana edeltäjäni siirtyi muualle töihin, ja kaikista kolmesta epäpätevästä hakijasta minut valittiin toimeen siksi, että olin ollut hänen pesuapulaisenaan aiemmin. Edellytyksenä aloittaessani oli konservaattoniksi pätevytyminen, ja sen kannustimena oli alennettu palkka, kunnes sain todistuksen koulutuksesta. Suomessa ei ollut vielä silloin konservaattonikoulutusta, mutta pääsin opiskelemaan Ammattikasvatushallituksen ja Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskusten yhteistyönä järjestämään konservaattonikoulutukseen 1980-1983. Tätä ymmärtääkseni hyödynnettiin Vantaan käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksessa vuonna 1984 alkaneen konservointikoulutuksen opetussuunnitelmassa. Vuosien varrella olen käynyt Museo- liiton järjestämässä koulutuksissa

sekä opiskellut Kuopion yliopistossa kemialla vuoden verran.

3) Mitä teet työksesi tällä hetkellä?

Työhöni on kuulunut tekstiiliesineiden käsittely, kuten vastaanotto, puhdistus, numeroiden merkitseminen, pakkaus ja varastointi, sekä luettelointi, kuten tunnistevalokuvaus ja tietojen kirjoittaminen konseptiin ja siitä esinekorttiin. Hyvin iso ja olennainen osa työtäni on myös näyttelyiden rakentaminen pääasiassa tekstiilien osalta. Vuosien varrella olen ohjannut noin 40 harjoittelijaa, joista suurin osa on ollut tekstiilialan opiskelijoita tutustumaan museotyöhön. Viime vuosina tietokoneiden ja digitalisoinnin myötä töistäni on jäänyt pois konseptit ja kortit, koska vien vastaavat tiedot kokoelmanhallintaohjelmaan. Tunnistekuvaukset on siirtynyt valokuvaajalle, otan vain konservointityöhön liittyviä kuvia.

Elvira Heikkilä

4) Mikä on konservointiin liittyvässä työssäsi hauskinda/ haastavinta?

Työn paras puoli mielestäni on itsenäisyys ja sisällön vaihtelevuus. Yhteistyötä toki tehdään aina kun tarvetta on. Haastavimmaksi koen materiaalien säilymisen maksimoinnin, ja sehän on hyvin pitkälti kemian ja fysiikan tietämystä materiaaleista sekä olosuhteista. Kudonnan ohjaajan koulutuksen tuomasta materiaalien ja valmistustekniikoiden tuntemisesta on ollut paljon hyötyä.

5) Mikä on oudointa mitä olet tehnyt työssäsi

Kysymykseen oudoimmasta tekemisestä vastaus voisi olla Kuopion tuomiokirkon torniin kiipeäminen, jos-

kin se oli samalla hyvin mielenkiintoista ja sieltä avautuva näkymä korvasi todella kiipeämisen väkän. Valmistelimme yhdessä seurakunnan työntekijöiden kanssa tuomiokirkon 200-vuotisnäyttelyä, mikä oli tulossa museolle. Kävimme katsomassa kirkon tiloissa säilytettyä esineistöä ja seurakuntamestari kysyi, haluammeko nähdä ne kirkkorakennuksen tilat, joita yleensä ei pääse katsomaan. Totta kai halusimme.

6) Mikä on lempityövälineesi ja miksi?

Olennaisiin työvälineisiin on oma pää ja sen käyttäminen mahdollisimman monipuoliseen harkintaan siitä, mitä konkreettisesti teen tai olen tekemästä esineille. Usein tulee käytettyä konkreettisenä työvälineenä neuloja,

niin näyttelyrakentamisessa kuin kajoavan konservoinnin, kuten kuivaustuksen, apuna.

7) Mitä haluat vielä oppia?

Muunto- ja tekokuidut ovat edelleen oppimislistalla. Niistä saadaan jatkuvasti lisää tietoa ja uusia materiaaleja kehitetään. Siksi luen niistä ja keskustelen kollegoiden kanssa kysellen heidän uudempaa tietouttaan ja kokemustaan.

8) Miten nollaat?

Nollaaminen tapahtuu nykyään aika tehokkaasti, kun suljen työhuoneeni oven päivän päätteeksi. Lisäapua tulee luonnossa liikkumisesta, on todella rauhoittavaa vain katsella ja kuunnella ympärillä olevaa.

Ensimmäisenä kesänä sain työn siksi, että koulun ilmoitustaululta kesätyöpaikkatarjouksen löytänyt ensimmäinen hakija unohti ajoissa ilmoittaa ottavansa työpaikan.

Mia Witting

Operaatio Ruuhveltti

TEKSTI **MIIA WITTING**

Kouvolan rautatieasemalla on jo useamman vuoden toivottanut junamatkustajat tervetulleeksi murheellinen näky, puhkiruostunut vuonna 1929 valmistunut höyryveturi **Pikku-Jumbo TK3** hiilivaunui-

neen. Rautatieläiset lahjoitti Pikku-Jumbon Kouvolan kaupungille 70-luvulla ja se nimettiin silloisen kaupunginjohtajan **Eino Brofeldtin** mukaan **Ruuhveltti**. Veturi on toinen Suomessa säilynyt 800-sarjan höyryveturi, jonka erikoisuus oli mm. kaasupalot.

Vuonna 2009 tehdyn kuntaliitoksen jälkeen veturi on jäänyt ilman vastuhenkilöä ja eläkkeellä olleet veturinkuljettajat, jotka talkoilla sen aina maalasivat ovat jo ikääntyneet tai nukuneet pois, joten heidän ei enää tiettävästi vuoden 2004 jälkeen ole veturia huoltaneet. Nyt Ruuhveltin kohdalla meinattiin sinetöidä, kun kaupunginhallitus päätti, että se siirrettäisiin pois kunnostamatta. Vaihtoehtoina olivat myös luovutus jollekin taholle,

mutta tuo ratkaisu olisi vienyt palan hienoa historiaa mennessään. Päätös siirrosta myös tyrmistyi kouvolaalaisia sekä muita ja sai aikaan pienen kansanliikkeen. Kansanedustaja sekä kaupunginvaltuutettu **Sheikki Laakso** (ps) ja jutun kirjoittaja, kaupunginvaltuutettu **Mia Witting** (kok) pyysivät kaupungilta mahdollisuutta hoitaa Ruuhveltti kuntoon talkoilla. Toimitimme pyydetyt kunnostussuunnitelman ja saimme luvan toteuttaa kunnostusprojektin, sillä ehdolla, että veturi on valmis ennen asuntomessujen alkua 12.7.2019.

Operaatio Ruuhveltti käynnistyi virallisesti 27.5.2019. Aloitimme irrottamalla osat, jotka saimme irti ja joita ei voinut kunnostaa paikan päällä. Kyltit, jotka oli maalattu osittain peittoon ja joista osa oli pahoin patinoitunut vuosien varrella, entisöi upeasti Vesa Kauppinen. Talkoisiin ilmoitautui myös Milllog Oy, joka mm. huoltaa ja korjaa puolustusvoimien kalustoa, ja he kunnostivat ja entisöivät veturin

mittaristot sekä ajovalot, jotka oli rikottu. Yhdestä ajovalosta jäi osia uupumaan ja niitä täytyy yrittää löytää jossain vaiheessa.

10.6.2019 Romurekka.fi nouti vuokraamosta telineet ja pääsimme kasamaan ne sekä asettamaan pressut paikoilleen, telinekustannuksista huolehti Pohjois-Kymen Sähkötarvike Oy sekä R.A Wickholm Oy. Haastetta oli kun katot täytyi vielä teipata ilmatiiviiksi, koska veturissa oli asbestia ja se työvaihe täytyi hoitaa alipaineistettuna kuten myös hiekkapuhallus. Asbestityöt sekä hiekkapuhallus onnistui hienosti kouvolaalaisten yritysten, Kymen asbestipurku ja Romutus Oy:n sekä Pohjolan Erikaispinta Oy:n ansiosta. Puutavaraa katokseen toimitti paikallinen Kouvolan Saha Oy.

5.7.2019 päästiin vihdoon maalamaan. Lahtelainen maaliyritys Nor-maali Oy lahjoitti tarvittavat pohja- sekä pintamaalit ja RTV- yhtymä Kouvolasta pensselit ja maalaushatut. Maaliasiassa konsultoimme Suomen

Mia Witting

Veturi on ollut työn ja toimeliaisuuden muistomerkki

Rautatiemuseota ja saimmekin apua kalustoamaneuensi **Iiro Niemeltä**. Hän myös kertoi uudesta maalista, joka olisi kapseloinut ruosteen ja asbestin sisäänsä. Tämä olisi ollut nopea ratkaisu ja jättänyt useamman työvaiheen pois, kuten asbestityöt, mutta osoittautui meidän tapaukseen liian kalliiksi, koska toimimme vain lahjitusvaroin.

Ensin levitimme 1-komponenttisen teollisuuslaatuksen ruosteenesto- ja tartuntamaalin kauttaaltaan pohjalle, sen jälkeen maalasimme päävärit mustan RAL-9005 sekä vihreän RAL-6012. Veturin ilmettä ja yksityiskohtia tehostamaan jätimme osan kupariputkista ja messinkiosista maalaamatta. Ne kiillotetaan ja mahdollisesti lakataan, jotta säilyttävät värinsä ilman patinaa. Veturi saatiin valmiiksi aikataulussa, oikeastaan kaksi päivää aikaisemmin. Kaikkea ei ehditty ennen asuntomessujen alkua korjaamaan vaan syksyllä jäi vielä mm pahasti puhkiruostuneen piipun korjaus. Operaatio Ruuhveltti

Jonas Leppänen Milllog

-talkoosivut Facebookissa ovat julkiset mikäli joku haluaa käydä katsomassa, ne toimivat talkoiden virallisena tiedotusvälineenä.

Urakka oli kova. Talkoissa oli vaihtelevasti ihmisiä 4-20 henkeä per kerta, julkisia talkoopäiviä järjestettiin kahdeksan kertaa ja monet yritykset olivat myös mukana. Nyt tavoitteena on vielä syksyn aikana saada lasivitrini sekä kunnostuksesta kertova muistolaatta osallistuneista, jotta Ruuhveltti ja muisto säilyisi jälkipolville. Jostain luin, että veturi on ollut työn ja toimeliaisuuden muistomerkki ja niin se voi olla vielä jatkossakin. Hyvällä yhteistyöllä sekä suurella arvostuksella historiaa ja menneitä sukupolvia kohtaan huollettu.

Kirjoittaja on Kouvolan kaupunginvaltuutettu.

Operaatio Ruuhveltti -talkoosivut:

<https://m.facebook.com/groups/418005578929831/>

Seinät hyötykäyttöön

Verkkoseinillä lisää tilaa

TEKSTI JA KUVAT HEIDI ALANEN

Suksia, sauvoja, viikatteita, kävelykeppejä, sahoja... Kokoelmaan kuuluvia, suhteellisen pitkiä ja kevyitä, muodoltaan hankalia esineitä, joiden sijoittaminen esinesäilytystilaan on haasteellista. Jos esineet asetetaan hyllyille, ne vievät niissä toluttomasti tilaa ja niiden käsittely voi olla hankalaa. Jos ne taas asetetaan nojaamaan seinää vasten tai pystyasentoon tynnyriin tai laatikkoon, esineet ovat vaarassa kaatua ja sitä kautta voivat vaurioitua tai aiheuttaa vaaran työntekijöille. Miten näitä kyseisiä esineitä saisi turvallisesti säilytykseen, mutta kuitenkin niin, että niiden tarkastelu on helppoa ja käsittely vaivatonta? Yksinkertaista: ripustetaan ne seinälle.

Savonlinnan maakuntamuseon esinesäilytystilat

Osa Savonlinnan maakuntamuseon esinesäilytystiloista sijaitsee kallioon hakatussa, entisissä laite- ja väestön-suojatiloissa Piispanmäellä. Kyseisiin tiloihin on sijoitettu kokoelmien isompaa esineistöä, kuten huonekalut, sekä tekstiilikokoelma, kaikkiaan 800m² alalla. Viime vuosien aikana maakuntamuseo on luopunut ns. rekvisiittakokoelmasta, mikä on tarkoittanut kyseisen kokoelman läpikäymistä. Tämän vuoksi vuoden 2018 aikana Piispanmäen tiloissa, yhdelle pitkälle käytävälle, sijoitetut rekvisiittahuonekalut on seuloittu ja suurimmaksi osaksi nostettu kokoelmaan. Tällöin käytävä on tyhjentynyt, jolloin tulin miettiä, josko käytävien seiniä voisi hyödyntää esineiden säilytyksessä. Pikaisen mittauksen jälkeen suoritettiin suuntaan antavan laskutoimituksen, jonka mukaan pitkän käytävän seinälle mahtuisi noin 30 m²:n alalle esineistöä. Sieluni silmin näin seiniin kiinnitetyn verkon, johon saisi S-koukkujen ja nippusiteiden avulla sukset, sauvat, haravat, yms. kätevästi pois tieltä mutta selkeästi esille. Tästä ajatuksesta innostuneena soitin museossamme mm. rakenteiden teosta vastaavalle museomestari **Sepo Immoselle** kyselläkseni hänen mielipidettään verkosta ja sen kiinnittämisestä seinään. Lisäksi otin yhteyttä Etelä-Savon pelastuslaitoksen palotarkastaja **Juha Kauppiseen** varmistaakseni, onko varastotiloina käytettävien tilojen käytävillä mahdollista säilyttää edellä mainittuja esineitä. Kauppisen mukaan mikäli käytävätila sijaitsee pääasiallisten toimistotilojen yhteydessä, on käytävällä oltava 120 cm leveydeltä tilaa liikkuu hätä-

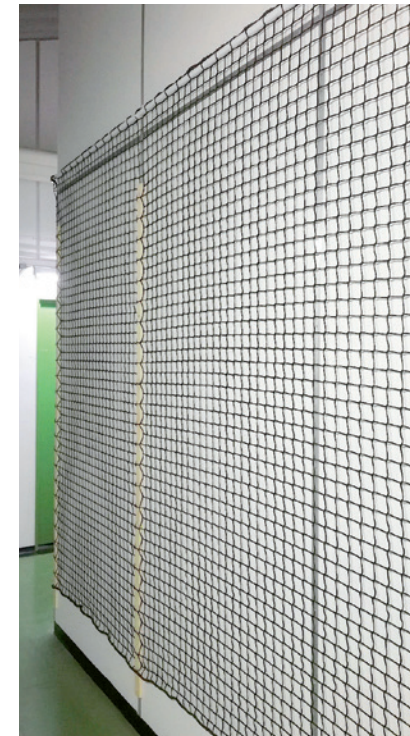
josko käytävien seiniä voisi hyödyntää esineiden säilytyksessä. Pikaisen mittauksen jälkeen suoritettiin suuntaan antavan laskutoimituksen, jonka mukaan pitkän käytävän seinälle mahtuisi noin 30 m²:n alalle esineistöä. Sieluni silmin näin seiniin kiinnitetyn verkon, johon saisi S-koukkujen ja nippusiteiden avulla sukset, sauvat, haravat, yms. kätevästi pois tieltä mutta selkeästi esille. Tästä ajatuksesta innostuneena soitin museossamme mm. rakenteiden teosta vastaavalle museomestari **Sepo Immoselle** kyselläkseni hänen mielipidettään verkosta ja sen kiinnittämisestä seinään. Lisäksi otin yhteyttä Etelä-Savon pelastuslaitoksen palotarkastaja **Juha Kauppiseen** varmistaakseni, onko varastotiloina käytettävien tilojen käytävillä mahdollista säilyttää edellä mainittuja esineitä. Kauppisen mukaan mikäli käytävätila sijaitsee pääasiallisten toimistotilojen yhteydessä, on käytävällä oltava 120 cm leveydeltä tilaa liikkuu hätä-

Verkkojen peittämät seinät

lanteessa, mutta mikäli käytävätila on muissa kuin toimistotilojen yhteydessä, riittää 90cm leveydeltä liikkumati-
laa. Tämä toteutuu mainiosti, jolloin Kauppinen ei nähnyt ajatuksessa ongelmaa.

Säilytystilojen alussa olevan käytävän verkotetut seinät. Verkko on 3mm paksua polypropyleeniä, 50mm silmäkoolla. Verkoissa on vahvistetut reunat.

Valmis yksittäinen seinä.

Verkkomateriaalin valinta

Alkujaan oli tarkoitus kiinnittää seinille rautaiset rauditusverkot, mutta käytettäväksi verkkomateriaaliksi valikoituikin polypropyleeninen taustaverkko, jota käytetään esim. kiekon- ja moukarinheittohäkeissä. Museomestari Immosen kanssa pohdiskelimme rauditusverkon käyttöä ja siihen liittyviä ns. lisätoimia. Kyseinen verkko olisi pitänyt ruosteen takia maalata, joka olisi ollut aikaan vievää. Lisäksi verkot olisi pitänyt leikata sopivan kokoisiksi aiotulle alueelle ja kiinnittää kunnolla seiniin, jolloin seinärakenteisiin olisi tullut kuormitusta. Rauditusverkon käsittely olisi ollut hankalaa sen painon ja muodon vuoksi. Galvanoitua verkkoa on tekemieni kyselyiden perusteella saatavilla vain rullatavarana, joka tuntui liian heppoiselta aiotuille esineille. Immonen ehdotti, josko voisi harkita jalkapallomaaliverkkoja, jotka olisivat varmasti yhtä kestäviä mutta helpompia käsitellä rauditusverk-

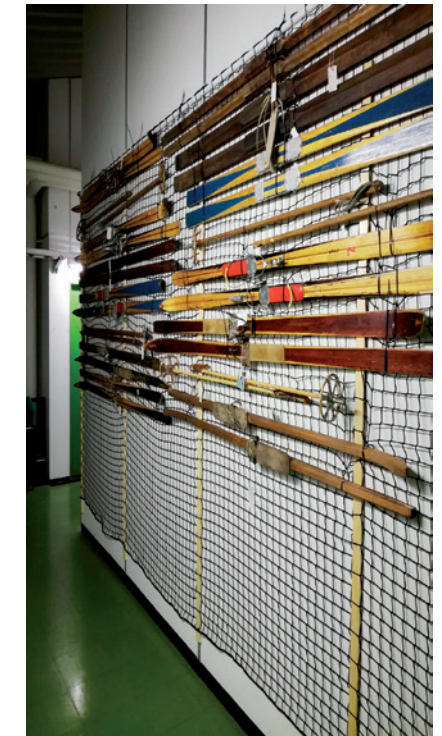

Verkkoseinän kiinnitystä.

koon verrattuna. Loppujen lopuksi lähetin kyselyn Pohjavirta Finland Oy:n, josta tilasimme mittojen mukaan tehdyn suojaverkot. Verkkoja tuli kaikkiaan kuusi kappaletta, kattaen yhteensä n. 97 m². Hankkimiemme verkkojen materiaali on siis polypropyleeniä, verkon vahvuus 3 mm ja silmäkoko 50 mm, verkkojen reunat ovat vahvistetut.

Verkkojen kiinnitys

Kiinnityksen aikana mittojen mukaan tehdyt verkot aiheuttivat hieman päänsärkyä museomestari Immoselle ja museomestarin apulaiselle Veli Torikalle. Mittojen mukaan tehdyissä olisi 10-20 cm lyhyemmät ja matalammat verkot riittäneet, sillä materiaali on hyvinkin venyvä. (Upsista...) Verkkojen yläosat on pujotettu onttoon, pinnoitettuun metalliputkeen (halkaisijaltaan 25 mm), joita on jouduttu jatka-

Kokoelmaesineitä seinällä.

nään kiinnitettyjen vaatekoukkujen (Pisla, 15 x 60mm, alumiini/valkoinen) päälle, johon se on paikoin vielä lukittu kiinteästi vaatekoukkuihin kiinniruuveilla. Verkotettavilla seinillä on levytyksestä johtuen metalliset kiskot, joiden kohdalle on kiinnitetty verkkoon pujotettu puinen pystyrima, jonka tarkoituksena on siis pingottaa verkko suhteellisen kestävästi paikoilleen.

Verkkoon on tarkoitus kiinnittää esineistöä S-koukkujen, nippusiteiden ja kevyiden esineiden osalta myös kälalangalla ja kantinauhalla. Tätä kirjoitettaessa verkotetuille seinille on kiinnitetty vasta kokoelmaan kuuluvat sukset ja sauvat.

Kirjoittaja on esinekonservaattori ja työskentelee tällä hetkellä Riihisaaressa (Luonto- ja museokeskus & Savonlinnan maakuntamuseo).

TEKSTI HENNI REIJONEN

ISO MIES ja vielä isompi kehys

Kainuussa 1700-luvun alkuvuosina syntyneen ja kasvaneen Daniel Cajanuksen päätyminen muotokuvattavaksi Lontoossa ei ole ihan pikku juttu, kuten hänen elämäntarinansa ja uransa huippuvuosiina syntynyt maalaus osoittavat. Nykyisin museoesineiden taustalta haetaan yhä enemmän tarinoita – ja Cajanuksesta niitä todella riittää. Hän kilpaili yhä pisimmän suomalaisen tittelistä samoilta seuduilta kotoisin olleen Väinö Myllyrinteen kanssa. Heidän molempien tiedetään olleen noin kahden ja puolen metrin mittaisia. Ei lie liioiteltua sanoa, että Eurooppaa kiertänyt Cajanus oli myös aikansa tunnetuin suomalainen. Cajanuksen loppuvuosien kotikaupungissa Hollannin Haarlemissa häntä muistetaan yhä: kaupungin pääkirkossa voi verrata omaa pituuttaan seinään piirrettyyn Cajanuksen mittaviivaan, ja hänestä kertova ooppera kantaesitettiin vuonna 2017.

Enoch Seeman, Daniel Cajanuksen muotokuva. Teoksen mitat kehyksineen 370 x 215 cm. Oletettavasti luonnolliseen kokoon maalatussa muotokuvassa Cajanuksen pituus on n. 248 cm. Cajanuksella on yllään yksi puolalaisrykmentin aikaisista univormuistaan, jotka hän otti mukaansa palvelusajan päätyttyä hyödyntäen niitä myöhemmin esiintymisasuinaan. Kokonaisuuteen lisätyn turbaanin on luultavasti tarkoitus tuoda hänen pituutensa vielä muutama sentti lisää, samoin kuin kevyesti korotettujen kenkien. Kuva on vuodelta 1778, jolloin maalaus oli esillä Kansallismuseon keskihallissa. Kehyksen vauriot erottuvat jo selvästi.

Museovirasto, Timo Syrjänen

Maalaus saapuu Lontoosta Helsinkiin

Konservointikohteina isokokoiset esineet eivät aina ole niitä mieluisimpia. Tehtävää tuntuu olevan loputtomasti, logistiikka on hankalaa ja moniin työvaiheisiin tarvitaan lisäkäsia. Cajanuksen muotokuvan tapauksessa maalaus on konservoitu pian sen jälkeen, kun se hankittiin Kansallismuseon kokoelmiin 1970-luvulla. Pahoin vaurioitunut alkuperäinen kehys on sen sijaan korvattu myöhemmin yksinkertaisella, petsatulla puulistalla. Kansallismuseon perusnäyttelyn vuosien 2019–21 aikana toteutettavan uudistuksen myötä maalaus halutaan tauon jälkeen uudestaan esille, mikä antoi myös sysäyksen alkuperäisen kehysten konservoinnille.

▼▼
Enoch Seemanin
maalaamaa teosta
mainostettiin
"Cajanuksen, Lapin
jättiläisen" muotokuvana.

Keväällä 1974 maineikkaassa Christopher Gibbsin taideliikkeessä Lontoossa tuli myyntiin maalaus, jota Gibbs tarjosi ensin Tukholman Nationalmuseumille. Enoch Seemanin maalaamaa teosta mainostettiin "Cajanuksen, Lapin jättiläisen" muotokuvana. Tukholman kautta tieto tavoitti Kansallismuseon, ja kesän yli kestäneiden järjestelyjen jälkeen maalaus hankittiin museon kokoelmiin opetusministeriön myöntämällä erityismäärärahalta. Maalaus maksoi 4000 punttaa. Kokonaiskustannukset rahti- ja muine oheiskuluineen olivat noin 39 000 markkaa, mikä vastaa nykyrahassa suunnilleen samaa määrää euroja. Maalauksen kuljetus Suomeen viivästyi kuitenkin lopulta vuoden 1975 kevääseen. Hankinta-asia-
kirjojen perusteella vaikuttaa siltä, että teoksen suuri koko hidastutti siirron jokaista vaihetta – hankalaksi koettu esine sai esimerkiksi odottaa erikseen palkattua pakkaajaa ja maalauksen "käyttäminen" tullattavana ei hoitunut aivan käden käänteessä. Lopuksi odoteltiin vielä Lontoon päässä olleen satamalakon loppumista. Suomen Lontoon-suurlähetystö edisti

hankintaan ja kuljetukseen liittyviä asioita aktiivisesti paikan päällä.

Lopulta maalaus saapui Helsinkiin ja Kansallismuseoon huhtikuun lopulla 1975. Kansallismuseon pääsisäänkäynniltä kahden kuvaajan voimin ikuistetut kuvasarjat kertovat osuvasti ajan taidelogistiikasta: avolavan kylkeen on isoin kirjaimin tekstattu "Kansainvälinen kuljetus". Pakettia avatessa kävi ilmi, että maalaus oli kärsinyt matkalla kosteusvaurioita. Kansallismuseon konservaattori oli tarkastanut muotokuvan ennen ostoa Lontoossa, joten vaurioiden voitiin todeta tulleen joko varastoinnin tai matkan aikana. Kosteus oli samentanut paikallisesti maalauksen lakkapintaa, ja vakuutusyhtiöltä perittiin konservointikuluihin 1500 markkaa. Kehyksen vaurioista ei ole hankinta-asia-
kirjoissa mainintaa ja kuvien perusteella vaikuttaa siltä, ettei selviä vaurioita ollutkaan vielä saapumisen jälkeen havaittavissa. On kuitenkin todennäköistä, että altistuminen kosteudelle on ollut laukaiseva tekijä kehysten vaurioiden muodostumisessa.

**Maalausta vastaanotetaan
Kansallismuseossa toukokuussa 1975.**

Tapani Ahvenisto, Museovirasto

Daniel Cajanuksen elämäntarina, Paltamosta Haarleemiin

Miten Daniel Cajanus sitten päätyi muotokuvattavaksi Englantiin? Lähtökohdat eivät näyttäneet kovin lupavilta, vaikka Cajanus syntyiikin vuonna 1703 Kainuun oloissa harvinaiseen säätyläisperheeseen. Cajanuksen koulunkäynti loppui lyhyeen Kajaanin pedagogion koulumestarin ja toisen opettajan saatua surmansa Isovihan aikaisissa mellakoissa. Daniel oli toiseksi nuorin kahdeksasta sisaruksesta. Suuren osan hänen nuoruuttaan perhe eli Kainuun oloissakin syrjäisellä metsätalalla, jonne hänen Paltamossa kappalaisena toiminut isänsä oli karkotettu. Isä oli syyllistynyt solvaukseen syytettyään serkkuaan, saman paikkakunnan kirkkoherraa, noituudesta. Isän joutuminen syrjäseuduilla saarnaavaksi korpipapiksi saattoi kuitenkin pelastaa perheen, sillä moni muu Cajanus-suvusta menetti henkensä 1710-luvun venäläismiehityksen seurauksena.

Danielista kasvoi poikkeuksellisen pitkä poika. Hänen nuoruudentarinaansa sisältyy paljon suullisena perimätietona levinneitä yksityiskohtia ja suoranaista sepitettä, jota hän itsekin saattoi myöhemmin levittää. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että Daniel oli perheensä ainoa pitkäkasvuinen, vaikka myös äidin ja nuorimman siskon on joissain lähteissä mainittu olleen poikkeuksellisen kookkaita. Tuon ajan Kainuussa, sotavuosien niukoissa oloissa, miesten keskipituus oli noin 160 senttimetriä, naisten kymmenkunta senttiä vähemmän. Lähes metrin kookkaampi Cajanus on siis ollut aikamoinen ilmestys. Pituuden ammattimainen hyödyntäminen on varmasti tuntunut houkuttelevalta, ja parikymppisenä Cajanuksen tiedetäänkin suunnanneen Oulun ja Tukholman kautta Keski-Eurooppaan. Työtä suurikokoisille miehille tarjosivat erityisesti vartiointi- ja sotilastehävät. Erään Cajanukseen liittyvän ta-

Tuon ajan Kainuussa, sotavuosien niukoissa oloissa, miesten keskipituus oli noin 160 senttimetriä, naisten kymmenkunta senttiä vähemmän. Lähes metrin kookkaampi Cajanus on siis ollut aikamoinen ilmestys.

rinan mukaan hän olisi saanut paikan Preussin kuningas Fredrik Wilhelm I:n vartiokaartissa, johon palkattiin vain poikkeuksellisen suurikokoisia miehiä. Tätä vaihetta Cajanuksen elämästä ei ole kuitenkaan voitu vahvistaa. Sen sijaan hänen sotilasuransa Saksin vaaliruhtinaan ja Puolan kuninkaan August II Väkevän palveluksessa 1730-luvun vaihteessa on paremmin dokumentoitu.

August Väkevän kuoltua vuonna 1733 Cajanus siirtyi Puolasta lännemmäksi. Vuonna 1734 hänen tiedetään esiintyneen Lontoossa – tältä ajalta on runsaasti kirjallisia lähteitä. Esiintymiset eivät olleet rahvaan sirkusviihdettä, vaan paremman väen tapahtumia. Kunnianhimoisimmat produktiot olivat Cajanuksen hahmon ympärille kirjoitettuja näytelmiä, joissa hänellä oli mahtimiehen rooli ja jopa puheosia. Lontoossa Cajanus tunnettiin nimillä Swedish Giant, Living Colossus ja Wonderful Giant. Vielä samana vuonna 1734 Cajanus päätti kuitenkin jättää Lontoon esiintymislavat ja suostui Montagun herttuan tarjoukseen ovenvartijan paikasta tämän linnassa Ketteringissä. Juuri herttua maalautti Cajanuksesta Kansallismuseossa olevan muotokuvan.

Jo vuonna 1755 Cajanus siirtyi kuitenkin lyhyeksi aikaa Pariisiin, jossa hän tapasi myös kuningas Ludvig XV:n ja esiintyi Versaillesissa. Sieltä matka jatkui Amsterdamiin vuosiksi 1755–1741. Hollanti oli Cajanukselle tuttu jo ennestään, ja siitä näyttää muodostuneen hänelle jo ennen Englannin-

vuotta jonkinlainen tukikohta, sillä Lontoossa esiintyessään häntä oli kutsuttu myös Mynheer Cajanukseksi (Mynheer, 'herra' hollanniksi). Amsterdamin vuodet Cajanus asui ja esiintyi Blauw Janin majatalossa, joka oli eräänlainen luonnontieteellisen museon, eläintarhan ja myös poikkeavia ihmisiä esittelevän ”kuriositeettikokoelman” risteytys. Ruotsalainen luonnon-tieteilijä Carl von Linné vieraili usein tutkimassa paikan kokoelmia, ja miesten on mitä todennäköisimmin täytynyt tavata toisensa. Myöhemmin Linné mainitsi Cajanuksen teksteissään. Amsterdamin vuosina Cajanus sai koottua sen verran omaisuutta, että päätti ryhtyä rahanlainaajaksi. Liiketoiminta ei kuitenkaan osoittautunut niin tuottavaksi kuin hän oli toivonut, ja talouttaan paikatakseen hän päätti lähteä vielä uudestaan Lontooseen. Vanhenevan ja raihnaisemmaksi muuttuvan jättiläisen esiintymiset eivät kuitenkaan olleet enää entisenkaltaisia vetonauloja. Vuonna 1742 hänet kutsuttiin tiedeyhteisö Royal Societyn järjestämään tilaisuuteen, jossa tiedemiehet ja lääkärit saivat haastatella häntä. Samoihin aikoihin englantilainen kirja-kauppias Thomas Boreman julkaisi Cajanuksen elämästä lapsille ja nuorille suunnatun kirjasen, jossa oli kuitenkin totuuspohjaa vain siteeksi.

Viimeiset vuotensa Cajanus vietti jälleen Hollannissa. Hän asettui Haarleemiin, Proveniershuisin täysihoidolaan, jossa sai heikkenevän kuntonsa vaatimaa apua. Kaupungissa Cajanuk-

sesta tuli paikallinen julkkis, jonka kirkossakäyntejä ja tammipeli-harrastusta seurattiin innolla. Cajanus suunnitteli myös tarkasti testamenttiaan ja hautajaisjärjestelyjään – haudanryöstäjien pelossa hän halusi varmistaa itselleen hautapaikan kirkosta. Cajanus kuoli 46-vuotiaana vuonna 1749. Hautajaiset olivat loistokkaat, ja kuolema huomioitiin laajasti sekä hollantilaisissa että brittiläisissä sanomalehdissä. Cajanus kuoli kohtalaisen varakkaana, vaikka testamentin sisältöä onkin joissain lähteissä liioiteltu ja myös täysihoidolavuodet olivat verottaneet omaisuutta. Hän sai toiveidensa mukaisen hautapaikan Pyhän Bavon kirkon lattian alta. Jo 1780-luvulla tapahtui kuitenkin se, mitä Cajanus oli pelännyt: hauta avattiin tieteellisiin tarkoituksiin vedoten, ja luut siirrettiin Leidenin luonnontieteelliseen museoon. Sieltä ne levisivät myös muihin kokoelmiin, ja nykyisin vain yhden reisi-luun tiedetään olevan tallella. Jotkin täysihoidolaan jääneet arkiesineet, kuten Cajanuksen paita ja kengät, kuuluvat Haarlemin Frans Hals -museon kokoelmiin.

Kehys ja sen konservointi

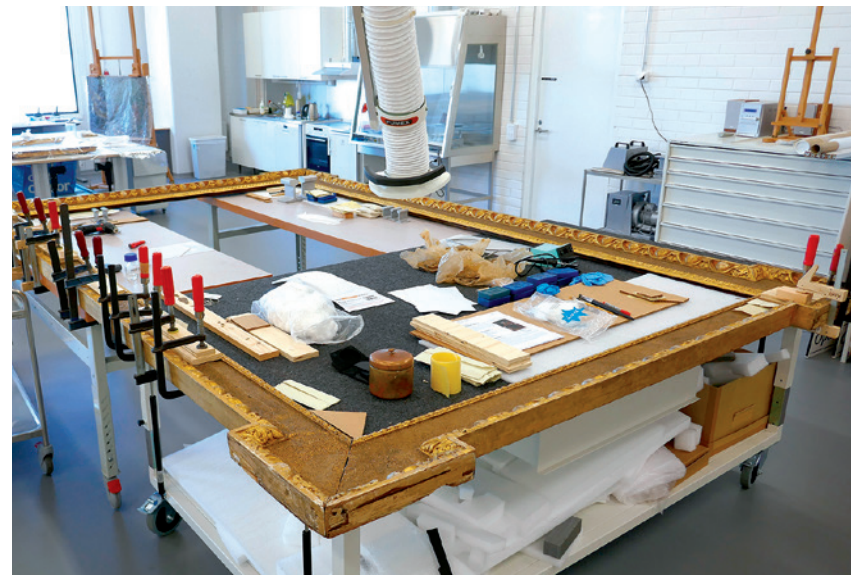
Muotokuva ajoittuu siis Cajanuksen ensivierailuun Lontoossa 1734, jota voidaan melko kunnianhimoisine esiintymisproduktioineen pitää hänen uransa huippuvuotena. Maalauksen tyyli on ajanmukainen klassismi. Muotokuvan maalannut puolalaissyntyinen ja Flanderissa kasvanut Enoch Seeman oli tehnyt uraa Britannian ylhäisöpiireissä ja oli 1730-luvun alkupuolella hyvässä nosteessa toimittuaan kuninkaallisenä hovitaiteilijana. Juuri Cajanuksen muotokuvaa edeltävinä vuosina taiteilija maalasi muotokuvat kuningas Yrjö II:sta ja hänen puolisostaan kuningatar Carolinesta. Montagun herttuan jälkipolville säilyneeseen kokoelmaan sisältyy myös kaksi muuta Seemanin maalausta, jotka ovat tyyppillisiä perhemuotokuvia. Seemanin tuotannossa Cajanusta esittävää teosta voidaankin pitää varsin harvinaisena, ei-aatelisten muotokuvana. Maalauksen lähtökoh-tana on ollut juuri Cajanuksen vaikuttava hahmo, luultavasti ajatus ikuistaa mitoiltaan poikkeava ovenvartija katso-ttavaksi myös sen jälkeen, kun palvelussuhde olisi jo päättynyt. Suvun

perimätiedoissa Montagun herttua tunnettiin elämäniloisena herrasmiehenä, jolle juuri tämäntapainen päänänpisto olisi ollut luonteva. Luultavasti Cajanusta esittävä maalaus on saanut paljon katsojia ja herättänyt keskustelua – sen merkitys on ollut hyvin toisenlainen kuin sukupotret-tien.

Ensisilmäykseltä erikoiselta vaikuttava kullattu kehys on itse asiassa senkin aikakautensa menestystuote, Britanniaassa suosituksi tullut, arkkitehti William Kentin mukaan nimetty kehys. Kent-kehukseen kuuluvat neliömäiset, muuta kehystä leveämmät kulmaulokkeet, sekä laakea ja hiekalla struktu-roitu keskiosa. Ulkolaitaa reunustaa useimmiten munasauvakoristelu ja sisälaitaa gadroon-ornamentti. Kulmiin, kehysliitosten kohdalle, sijoitettiin näyttävät simpukka- tai kukkakoristeet. Kehyksen suosio oli suuri, mutta rajautui melko lyhyelle aikavälille. Tyylin alkuvaiheet ajoitetaan 1720-luvun alkupuolelle, ja ensimmäiset kirjalliset maininnat sen käytöstä ovat Kensingtonin palatsista saman vuosikymmenen vaihteesta, juurikin William Kentin itsensä suunnittelemasta tilasta. 1750-60-luvuilla tyyli kuitenkin jäi taka-alalle kevyempien rokokookehysten tullessa muotiin. Kehyksen nimittäminen Kent-kehykseksi tai arkkitehtuurityylin mukaisesti palladiaaniseksi kehykseksi on kuitenkin myöhempää perua.

Kehyksen voidaan Cajanuksen muotokuvan ajoitukseen sopien sanoa olevan siis lähestulkoon varmasti alkupe-räinen. Miltei kolmesataa vuotta on kuitenkin pitkä aika, joten pintakeroksia ja yksityiskohtia on jouduttu paikoin uusimaan. Kehys rakentuu leveästä ja tasaisesta puulistasta, johon on lisätty puusta veistetyt kiinteät ornamenttillistat ja kulmien kukkakoristeet. Kaikkien puuosien päällä on vaa-lea liitupohjustus, ja ornamenttien kiiltokullatuissa huippukohdissa pohjustuksen päällä on lisäksi punainen polimenttikerros. Ornamenttien mattakultausalueilla ja kehysen ulkosyrjäs-

Kehys konservoitavana Kansallismuseon Kokoelma- ja konservointikeskuksessa Vantaalla.

Seppo Laakkonen

sä polimentti on puolestaan keltainen.

Silmämääräisen ja mikroskooppitar- kastelun lisäksi kehyksen materiaaleja kartoitettiin röntgenfluoresenssiana- lyysin (EDXRF, Oxford X-MET 7500). Tutkimuksen tarkoituksena oli lisäksi arvioida eri pintakäsittelyjen ja yksi- tyiskohtien alkuperäisyyttä. Munasau- vaornamentin vauriokohdissa päällim- mäisen kultauskerroksen alta erottuu mikroskoopilla toinen, mahdollisesti alkuperäiseltä vaikuttava kultaus. Mo- lempien kerrosten todettiin analyys- sien perusteella olevan varsin hyvälaa- tuista lehtikultaa. Laakean hiek- ka-alueen pintakäsittely oli sen sijaan nykyasussaan toteutettu pronssimaalilla – tai analyysitulosten valossa pikemminkin ”messinkimaa- lilla”, kuparin ja sinkin seoksella. Maali on luultavasti tehty sekoitta- malla jauhettua lyöntimetallilehteä sideaineeseen. On kuitenkin todennä- köistä, että myös tämä alue on alun perin ollut kullattu, joskin matan pinnan jättävällä kultaustekniikalla. Juuri erilaisten pintojen vuorottelut ovat tärkeitä Kent-kehyksen ulkoasus- sa. Messinkimaalin alla oleva hiek- kastrukturointi pohjustuksineen on mahdollisesti alkuperäinen, tai aina- kin se erottuu selvästi alueen myö-

hemmistä paikkauksista. Näissä kor- jauksissa käytetty hiekka on isorakei- sempää, ja pintakäsittely on toteutettu kultaa imitoivin värisävyin, lyijyvalkoista runsaasti hyödyntäen. Kulmaruusukkeista kaksi vaikuttaa al- kuperäisiltä, ne ovat muodoltaan hie- nommin ja tarkemmin veistettyjä kuin myöhemmiksi oletetut. Myös ruusuk- keiden pintakäsittelyt poikkeavat toi- sistaan sekä silmämääräisesti että analyysien vahvistamana: alkuperäi- set ovat kullattuja, uudemmat taas vastaavalla messinkimaalilla toteutet- tuja kuin keskialue. Voisi siis olettaa, että uudet ruusukkeet on toteutettu samaan aikaan keskialueen uusimi- sen kanssa.

Kehyksen konservointityö aloitet- tiin ulkoreunan pohjustuksen kiinni- tyksellä, josta siirryttiin ulko- ja sisä- laidan ornamentteihin. Näiden aluei- den kiinnittämiseen käytettiin Lascaux'n Medium for consolidation -liimaa ja pintapuhdistus tehtiin lii- mauksen ohessa. Vedelle herkän, ohuelle liitupohjustukselle tehdyn kultausten puhdistaminen vaatii ta- sapainottelua liukoisuuden ja haihtu- vuuden välillä. Puhdistukseen käytet- tiin isopropanolin ja triammonium- sitraattiliuoksen yhdistelmää (suhde

Kehyksen hiekkapintaisen keski- osan pahimpia vaurioita oli suo- jattu aiemmin japaninpaperilla, luultavasti ennen kehyksen varastointia (oletettavasti 1970- luvun lopussa tai 1980-luvulla). Suojauspapereita poistetaan ennen harjanteiden kiinnitystä. Kuvassa näkyvät hyvin myös kehyksen eri alueiden pintakäsittelyt.

Seppo Laakkonen

Kuva kehyksen taustapuolen kulmaliitoksesta uuden tukikiilan paikoilleenlaiton jälkeen. Kiila ei ole aivan tasalevyinen, vaan kapenee toista päätä kohden. Kehyspuiden reunoissa näkyvät myös vanhat kohdistusmerkit (tässä III), joiden tarkoitus on ollut varmistaa listojen oikea sijoittuminen kehystä koottaessa.

Seppo Laakkonen

Kansallismuseo, Konservointi

2:1; TAC-liuoksen pitoisuus 2 %).

Laakea hiekka-alue kehyslistan keskellä oli noussut harjanteelle koko toisen pidemmän sivun alueelta, ja ko- houmia oli runsaasti myös muualla ke- hyksessä. Luultavasti vuoden 1975 kul- jetuksen aikainen kosteusaltistus on vaikuttanut näiden vaurioiden syn- tyyn. Kehyksen palatessa kuivempiin olosuhteisiin puu on kutistunut, eivät- kä pohjustus- ja pintakäsittelykerrok- set ole vetäytyneet samassa tahdissa. Harjanne oli paikoin niin voimakas, että ensiarvioinnilla sen paikalleen asettuminen ilman reunakohtien pääl- lekkäisyyttä tuntui miltei mahdotto- malta. Koholle nousseet alueet kiinni- tettiin vahvalla sampiliimalla (8 %), ja lämmön ja liiman tuoman kosteuden avulla paikalleen ohjaten ne asettuivat kuitenkin siististi paikoilleen. Liima injektointiin pohjustuskerroksen alle harjanteen murtumakohdista. Joille- kin vaikeammin tavoitettaville alueille injektointi oli tehtävä myös ehjän pin- nan läpi poraamalla ensin pieni reikä mahdollisimman huomaamattomaan kohtaan. Lopuksi alueet jätettiin kui- vumaan puristimien ja/tai painojen kanssa. Keskialueen pinta kesti hyvin puhdistuksen triammoniumsitraatti- liuoksella (2 %).

Pintakerrosten kiinnityksen ja puh- distuksen jälkeen kehys voitiin käänt- tää ylösalaisin, jolloin päästiin teke- mään koko rakenteen vahvistamiseksi tarvittavia toimenpiteitä. Kehyksessä oli kaksi alkuperäisistä liimasaumois- ta irronnutta ornamenttipalaa, jotka kiinnitettiin paikoilleen helmiliimalla. Kulmien lohenpystöliitoksiin valmis- tettiin uudet, kehystä koossa pitävät tukikiilat tiheäsyisestä männystä. Ai- emmatkaan kiilat eivät olleet alkupe- räiset, eivätkä ne täyttäneet kiinnitys- tehtävänsä optimaalisesti. Usein suu- rikokoisissa kehyksissä kulmaliitokset ovat melko yksinkertaiset, jotta ne voi- taisiin avata helposti ja kehys laittaa osiin kuljetuksen ajaksi. Cajanuksen kehys matkusti kuitenkin jo Lontoosta Suomeen yhtenä kappaleena, ja myös maalauksesta irrottamisen jälkeen ke-

Kultaajamestari Seppo Laakkonen viimeistelee kehyksen restaurointimaalausta.

▼▼
Esineen suuren koon mukanaan tuomat hankaluudet kertautuvat myös konservointiprosessissa. Yksinkertaistettuna: suurikokoisessa esineessä on monin verran konservoitavaa pienempään, vastaavasti vaurioituneeseen verrattuna.

hystä on säilytetty ja kuljetettu kokonaisena. Näin on tarkoitus tehdä myös jatkossa, mikäli se vain on logistisesti mahdollista. Lopuksi kehys käännettiin vielä oikeinpäin ja vauriokohtia restaurointimaalattiin Kremerin Iriodin-kiillepigmenttiakvarellein. Ruuveilla kiinnitettävät kulmaruusukkeet asetetaan paikoilleen vasta kehyksen esillepanon yhteydessä, sillä liitoskoh- ta voi kuitenkin hieman joustaa siirte- lyn ja kuljetuksen aikana.

Kaksi yleistä “ongel- maa”: suurikokoinen teos ja huonokuntoinen kehys

Cajanuksen muotokuvassa yhdistyy kaksi monille konservattoreille tut- tua haastetta: esineen suuri koko ja al- kuperäinen, mutta erittäin huonoon kuntoon päässyt kehys. Esineen suu- ren koon mukanaan tuomat, esimer- kiksi ajankäyttöön ja logistiikkaan liit- tyvät hankaluudet kertautuvat myös konservointiprosessissa. Yksinkertais- tettuina: suurikokoisessa esineessä on monin verran konservoitavaa pienem- pään, vastaavasti vaurioituneeseen verrattuna. Lisäksi esineen käsittely, kuten siirtäminen sopivaan asentoon työvaiheiden aikana, vaatii erityisjär- jestelyjä ja avustajia. Nämä asiat uno- hutuvat usein helposti, kun monissa mu- seoissa lasketaan vuodenvaihteessa kappalemääriä. Jokainen konservoin- tikohde näyttää taulukossa samanar- voiselta, vaikka työlääseen esineeseen mennyt aika voi olla monikymmenker- tainen tavanomaisempiin kohteisiin verrattuna.

Kehykset puolestaan nähdään hel- posti vaihdettavina maalauksen lisä- osina, kuten Cajanuksen tapauksessa- kin oli käynyt. Toki alkuperäinen ke- hys oli säilytetty inventoituna osana kokoelmaa muiden museoesineiden joukossa. Esineen ”hankaluuden” edes- sä olisi ollut kuitenkin helppo antaa väliaikaisratkaisuksi tarkoitettun ke-

hyslistan palvelulla edelleen ja jättää vanha rauniokehys varastoon. Caja- nuksen muotokuvan kohdalla alkupe- räisen kehyksen näytävyyys ja se, mi- ten saumattomasti maalaus ja kehys muodostavat yhteen tarkoitettun koko- naisuuden helpotti kuitenkin konser- vointipäätöstä. Kyseessä on juuri tiet- tyyn, historiallisesti todennettuun hetkeen liittyvä kokonaistaideteos. Tässä tapauksessa myös maantieteelli- nen alue oli hyvin rajattu: Kent-kehys on tärkeä osa juuri 1700-luvun alku- puolen englantilaista muotokuvatai- detta. Toki alkuperäisiä kehyksiä toi- voisi käytettävän enemmän myös niis- sä tapauksissa, joissa yhteys ei ole vastaavalla tavalla korostunut. Usein vanhat kehykset ovat materiaaleiltaan ja tekniseltä toteutukseltaan laaduk- kaampia kuin nykyiset, tehdasvalmis- teisista kehyslistoista puhumattakaan. Konservaatторilla onkin iso rooli ke- hysvalintojen ohjaamisessa – huono- kuntoisuuden ja hankaluuden sijaan tulisi korostaa alkuperäisen kehyksen arvoa ja mahdollisuuksia.

Kehyksen konservoinnin valmistut- tua kesällä 2019 on vielä epäselvää, millaisen roolin Cajanus tulee saa- maan Kansallismuseon uudessa, työni- mellä Toista maata suunniteltavassa perusnäyttelyssä. Muotokuvan ja ke- hyksen äärellä on puhuttu paljon poikkeavuudesta ja siitä, miten ”it- seään esitellyt” Cajanus on oman ase- mansa kokenut. Pituus ei ole yksiselit- teisesti positiivinen asia, vaan liittyy nykytiedon valossa juuri Kainuun seu- duille palautuvaan geneettiseen poik- keamaan. Luultavasti myös nämä puo- let tulevat olemaan esillä Cajanuksen tarinaa kerrottaessa. Kesän 2019 ajan maalaus – vielä väliaikaisessa kehyk- sessään – on ollut lainassa Kajaanin taidemuseossa. Kajaanissa on vietetty Daniel Cajanuksen kesää, johon ovat kuuluneet Cajanus-suvusta periytyvän nykytaiteilija Heidi Kilpeläisen perfor- manssi ja alun perin Haarlemissa kan- taesitetyn Cajanus-oopperan suoma- lais-hollantilainen versio, Jättiläisoo- pera.

Kehyksen konservoinnin toteutti kul- taajamestari Seppo Laakkonen. Liitos- ten muutostöistä ja irta-osien kiinni- tyksestä vastasi Kansallismuseon huo- nekalukonservaatтор Raimo Savinainen. Mukana konservoinnin suunnittelussa ja toteutuksessa myös Kansallismuseon taidekonservaatторit Jukkapekka Etäsalo ja Henni Reijonen sekä taidekonservoinnin harjoittelija Seela Faisal.

Kirjoittaja on taidekonservaatторi ja taide- historioitsija (AMK, FM), joka työskentelee tutkijakonservaatторina Kansallismuseossa.

Arkisto- ja tutkimuslähteet:

Museoviraston kuva-arkisto, Helsinki.

Röntgenfluoresenssianalyysit (EDXRF, Oxford X-MET 7500), 23.1.2019. Henni Reijonen ja Jukkapekka Etäsalo, Suomen kansallismuseo, Konservointi.

Taidekonservoinnin arkisto, Konservoin- ti, Kansallismuseon Kokoelma- ja Kon- servointikeskus, Vantaa.

Verifikaatit [teoshankintoihin liittyvät asiakirjat] 1974-1974, Kokoelmat ja tutki- mus, Kansallismuseo, Helsinki.

Painetut lähteet:

Aspelin J. R. (1911) 'Daniel Cajanus', Finskt Museum 1911, s. 30-34.

Heikkinen, Reijo (2018). Daniel Cajanus. Kainuun kuuluisa goljatti. Kainuun mu- seo, [Kajaani].

Simon, J. (1996). The Art of the Picture Frame. Artists, Patrons and the Framing of Portraits in Britain. National Portrait Gallery, Lontoo.

Tamminen, M. (1976) ‘ ”The Lapland Giant.” Daniel Cajanuksen muotokuva’, Suomen Museo 1976, s. 93-108.

2019 E.C.C.O. GENERAL ASSEMBLY ZAGREB, CROATIA

TEXT AND PICTURES JOHN GAYER

E.C.C.O. Representatives at Zagreb's Mimara Museum, site of the 2019 General Assembly. Courtesy of European Confederation of Conservator Restorers' Organisations.

Museum of Contemporary Art, Zagreb.

It was with a pleasant mix of enthusiasm and adventure that I, as NKF-Finland's new E.C.C.O. representative, traveled to Zagreb to attend the European Confederation of Conservation-Restoration Organisations' annual General Assembly. The day-long meeting was hosted by the Croatian Conservation-Restoration Association as part of the association's 25th anniversary. It took place at the Mimara Museum.

Highlights of the event include President Susan Corr's report. In this, her second last General Assembly address, she announced that she will be stepping down in 2020. She then emphasised the importance of bringing new members into the governing Committee and proposed the idea of enlarging it for this purpose. Near the end of the day, representatives supported her proposal and voted to add one new member to the Committee. A second

vote then determined that Hélène Svahn Garreau, NKF-Sweden's representative, would join the Committee. Since being elected, Hélène Svahn Garreau started an email group to facilitate communication between all of NKF's E.C.C.O. representatives.

Another important discussion centred on the upcoming change in the calculation of the E.C.C.O. membership fee. As of yet, no suitably fair way of doing this has been determined and the decision to increase fees was postponed until next year. Following several years of austerity, E.C.C.O.'s budget is now on target. It was for that reason, for example, that work with the European Committee for Standardisation (CEN) was cut back. The current budget, though, included a provision for re-establishing E.C.C.O.'s relationship with CEN. In a vote, this provision was unanimously supported by the representatives.

In his review of conservation-restoration education developments Wolfgang Baatz, Chairman of the European Network for Conservation-Restoration Education (ENCoRE) presented some illuminating comments as to why the conservation-restoration profession continues to be called an emerging one. The justification stems from the constant accumulation of knowledge in response to ongoing change. Today, these influences include the impact of social media on both the transfer of information and perception, the evolution of the art market, the commercialisation of the museum sector, rapid technological changes, tourism and demographic shifts in the level of education, age groups and cultural identity.

The European Day of Conservation-Restoration, which formed part of the European Year of Cultural Heritage 2018 (EYCH 2018) program, was well re-

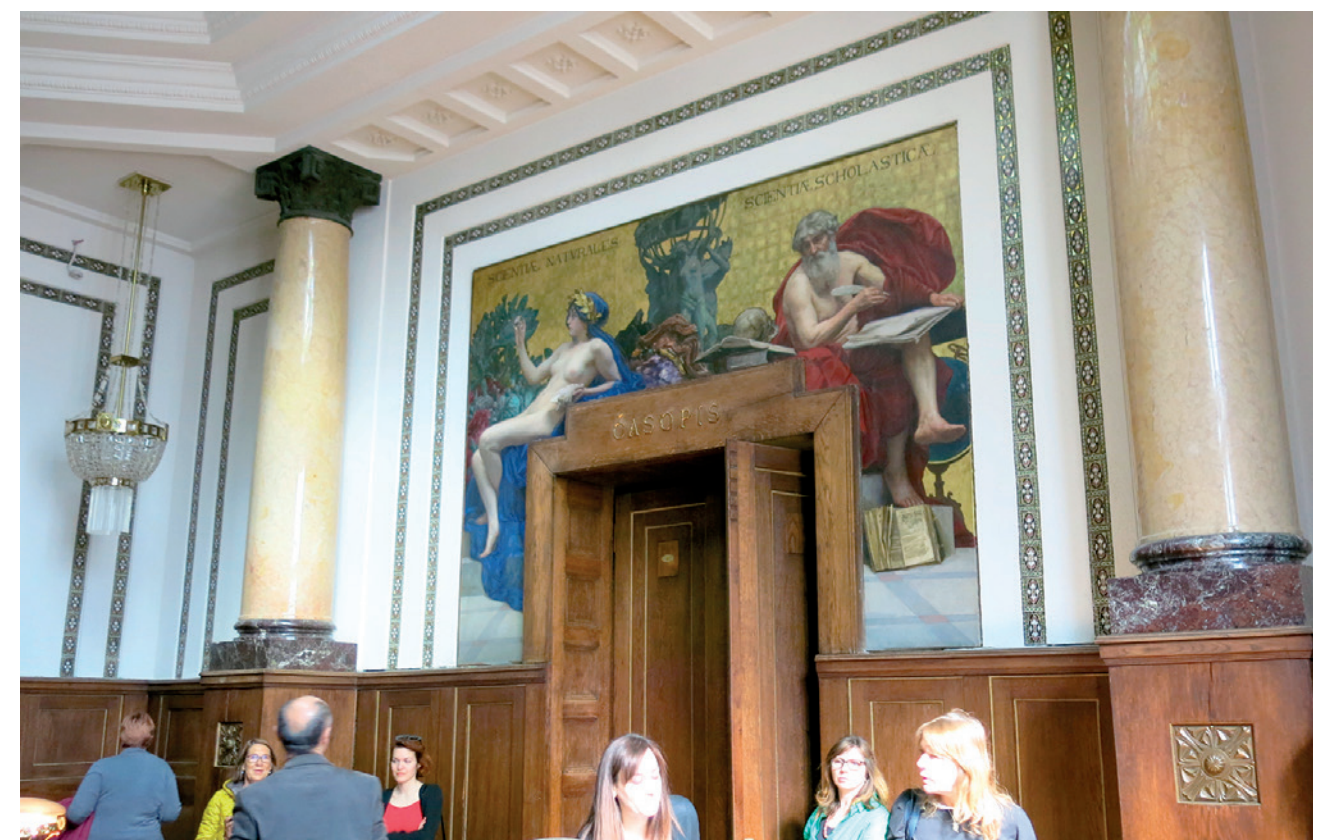
ceived by the European Commission. Subsequently, it will become an annual event. For 2019, the event will again be marked on the second Sunday of October. Hence, a logo design is in the works and a permanent date for the event will also be chosen.

Excursions on the second day of the program introduced participants to various aspects of Zagreb's history and cultural heritage. Places visited included the opulent Croatian State Archives, in which Viennese Secessionist and modern European architectural styles have been combined, the decade-old Museum of Contemporary Art and Zagreb's Old Town. The tours included visits to conservation studios and clarified facets of Zagreb's built environment. The transformation of the city by earthquakes and fires, and the restoration of important architectural monuments during the 19th and 20th centuries, were highlighted by the guides.

Repaired manuscript pages recently rebound, Conservation Department, Croatian State Archives, Zagreb.

Professors' reading room, Croatian State Archives, Zagreb.

Ylivieskan kirkon tuhopoltosta pelastuneen messukasukan konservointi

TEKSTI JA KUVAT LEENA NIIRANEN JA ANNE VESANTO

Anne Vesanto

Kuva 1. Messukasukan etukappaleen imurointi pienellä letkusuulakkeella.

Tämä artikkeli käy lyhyesti läpi tulipalossa vaurioituneiden kulttuurihistoriallisten esineiden konservointia sekä tarkemmin Ylivieskan kirkkopalosta (2016) pelastuneen messukasukan selviytymistarinan ja konservoinnin. Me kirjoittajat emme olleet mukana palon pelastustoimissa Ylivieskassa tai osallistuneet palon jälkeisiin tutkimuksiin kirkon raunioilla. Tulimme mukaan messukasukan löytymisen jälkeen konservoinnin alkaessa. Artikkelin pohjautuu tulipaloihin liittyvään konservointikirjallisuuteen, Suomen käsityön museon Konservointikeskuksessa tehtyyn messukasukan tekniseen konservointiin (2017), Ylivieskan kirk-

kopalosta kirjoitettuihin verkkolähteisiin ja lehtiartikkeleihin (2016–2018) sekä kirjoittajien aiheesta kokoamaan esitelmään Pohjoismaisen konservatoriliiton Cultural heritage facing catastrophe: Prevention and recoveries -kongressissa Islannissa ja kongressi-artikkeliin (2018).

Tulipalossa vaurioituneiden kulttuurihistoriallisten esineiden konservointi

Tulipalojen yhteydessä yleisimmät esineille aiheutuvat vauriot ovat kuu-

muudesta aiheutuva materiaalin ”palaminen”, noki- ja savuvauriot sekä mahdolliset vesivauriot tulipalon sammutusvesistä. Näin vaurioituneiden tekstiilien konservointiin vaikuttaa suuresti juuri katastrofin jälkeinen esineen käsittely ja katastrofipaikalla tehdyt mahdolliset toimenpiteet. Parhaat tulokset palojen aiheuttamien vaurioiden ennaltaehkäisyyn saadaan etukäteisharjoittelulla ja ensimmäisenä paikalla olevien henkilöiden kouluttamisella (Greaves 1986; Laurila 2004, 21, 24, 71). Konservaattori on harvoin ensimmäisenä paikalla, mutta hänellä on parhaat valmiudet paikalla olevien paloviranomaisten koulutta-

miseen (Francis 1999, 39; Spafford-Ricci & Graham 2000/1; Nilsen 2018, 20).

Palopaikalla tekstiilejä suositellaan käsittelemään varoen, mahdollisimman vähän ja pakkaamaan huolella. Kastuessaan tekstiilin paino moninkertaistuu ja tekstiilin varmaton käsittely voi aiheuttaa repeämiä. Märkä tekstiili on myös altis värjäytymille. Ylimääräisen veden imeyttäminen vähentää värjäytymien mahdollisuutta. (Francis 1999.) Yleinen ohje kastuneille tekstiileille on ilmakuivaus 48 tunnin sisällä tai pakastus homevaurioiden ehkäisemiseksi (Galban & Wolf 2003). Hyvinkään vanhan villatehtaan vuonna 2003 tapahtuneesta palosta kirjoitetussa kokoavassa artikkelissa todettiin, että materiaalin nopea pakastus olisi auttanut kokoelmien konservointia merkittävästi. Palon sammutusvedet kastelivat tehtaan arkistot, jotka sisälsivät myös alkuperäiset mallikirjat ja kankaat. Silloiset toimintamahdollisuudet ja suuri määrä vaurioitunut materiaali aiheuttivat sen, että arkistomateriaali piti kuivata ja antaa kuivua melko hitaasti normaalissa huoneilmassa ja monet tekstiilit kärsivät homevaurioista. (Wirilander 2013.)

Noesta ja muista palojätteistä likaantuneita esineitä on suositeltavaa käsitellä mahdollisimman vähän, jotta pienistä partikkeleista koostuva lika ei pääse kiinnittymään syvemmälle tekstiilin huokoiseen pintaan (Francis 1999, 42). Huokoisuutensa vuoksi juuri tekstiileistä on haastavinta saada pois nokilika (Greaves 1986; Verheyen 1987). Käsittelyssä suositellaan käytettävän mieluiten puuvilla- tai lateksikäsineitä sekä esine- että henkilökohtaisen turvallisuuden vuoksi, koska tuli voi vapauttaa monia terveydelle haitallisia aineita (Australian War Memorial 2019).

Nokilika on sekoitus palossa tuhoutuneista materiaaleista syntyneitä öljyn, hiilen ja tervan yhdisteitä. Imurointi on tehokkain tapa nokilian irrottamiseen, kun se tehdään mahdollisimman pian ennen esineen käsittelyä, mikäli tekstiili kestää imu-

roinnin (Verheyten 1987). Imurointi suositellaan tehtäväksi koskettamatta tekstiilin pintaa, ilman verkkoa tai sivellintä, ettei noki mene syvemmälle kuituihin. Taitoksilla olevaa esinettä ei suositella avaamaan eikä suoraa taittelemaan ennen imurointia nokilian siirtymisen välttämiseksi (Spafford-Ricci & Graham 2000/2). Noen sisältämää öljyisyyttä voidaan poistaa imuroinnin jälkeen vielä esimerkiksi kuivapuhdistussienillä tai luotinta sisältävillä puhdistushauteilla. Myös vesipesu on mahdollinen, mutta mukana täytyy olla tensidiä, koska nokilika on veteen liukenematonta. (Australian War Memorial 2019; Hackett 1999; Spafford-Ricci & Graham 2000/2, Verheyten 1987.)

▼▼
Nokilika on sekoitus palossa tuhoutuneista materiaaleista syntyneitä öljyn, hiilen ja tervan yhdisteitä.

Ylivieskan kirkon tuhopolto

Ylivieskan vuonna 1786 rakennettu puukirkko paloi maan tasalle pääsiäislauantai-iltana 2016. Palo oli niin voimakas, että melkein kaikki orgaaninen materiaali tuhoutui. Tulipalo sai laajasti huomiota mediassa, sillä Ylivieskan kirkko oli kulttuurihistoriallisesti arvokas ja tulipalo tuhosi kirkon täydellisesti. Tutkinnassa palo osoittautui tuhopoltoksi. (Penttilä 2016.)

Raunioiden tutkiminen

Pohjois-Pohjanmaan museosta lähetettiin Museoviraston pyynnöstä viisi asiantuntijaa tutkimaan Ylivieskan

kirkon raunioita. Museoasiantuntijat pystyivät aloittamaan tutkimuksensa vasta virallisten palotutkimusten päätyttyä. Raunioiden tutkimiseen osallistuivat korjausarkkitehdit Raimo Tikka ja Anita Yli-Suutarila, rakennustutkija Juhani Turpeinen, tutkijakonservaattori Marja Halttunen ja arkeologi Mika Sarkkinen. Tutkijat kävivät läpi palaneen kirkon raunioita yhteensä kolmen viikon ajan ja keräsivät samalla kaiken mahdollisen tiedon esineistä. Oli nopeasti selvää, että juuri mitään ei löytäisi. Tulipalo oli ollut niin vakava, että metalliesineitä ja kattokruunujakin oli tuhoutunut. (Ollikainen 2018, 51, 52.)

Ylivieskan kirkkopalossa olleen messukasukan konservointitapaus alkoi kolme ja puoli viikkoa tuhopolton jälkeen, kun korjausarkkitehti Tikka ja rakennustutkija Turpeinen etsivät hopeisen alttarikynttelikön jäänteitä raunioista sakastin alueelta. Kynttelikköä oli jo etsitty laajasti ja tutkijat olivat siivonneet palojätettä jo puolen metrin syvyyteen. He saivat vinkin, että kynttelikkö voisi olla sakastin alueella. Puhdistuessaan palojätettä sakastin alueelta he huomasivat metallikoukun pilkitävän raunioista. Koukku kuului henkariin ja henkarin alla oli kangaskasa, joka oli messukasukka taittuneena monta kertaa itsensä ympäri. On käsittelemättömiä, kuinka tämä 336 vuotta vanha papiston käyttämä liturginen vaate oli säilynyt ja löytyi palojätteen alta. (Ollikainen 2018, 51, 52.)

Kun tutkijat löysivät kasukan työpäivänsä päätteeksi yli kolme viikkoa tuhopolton jälkeen, kasukan kangas oli vielä sammutusvesistä märkä (kuva 1). Kasukka vietiin sisätiloihin lämmittämättömään huoneeseen yön yli. Seuraavana aamuna kasukka käärittiin silkkipaperiin ja Tyvek-kankaaseen ja pakattiin pahvilaatikkoon pakastusta varten. (Ollikainen 2018, 52.) Tällainen pakkaustapa on suositeltava noesta vaurioituneille tekstiileille, etteivät ne sotke itse itseään (Francis 1999, 42). Kasukka täyttyi kiirehtiä pakkaseen määrän kasukan homehtumisen ehkäisemiseksi. Kun kasukka saapui kuriirilähetyksenä Suo-

Messukasukan etukappale ennen ja jälkeen konservoinnin.

men käsityön museon Konservointi-keskukseen, laatikko pakattiin vielä ilmatiiviisti muoviin ja laitettiin suoraan pakastimeen -50 °C. Pakastettuna kasukka säilytettiin vakaassa tilassa niin kauan, kunnes se sulatettiin konservointikäsitteilyn työsuunnitelman tekemiseksi.

Ylivieskan seurakunnan messukasukka

Ylivieskan seurakunnan messukasukka on kilpikasukka. Kasukan selkäkappaleeseen on toteutettu metallilankakirjonnalla risti ja ristin molemmin puolin kirjoitetut nimikirjaimet E ja T sekä ristin alle vuosiluku 1683. Nimikirjaimet ja vuosiluku kertovat kasukan lahjoittajan ja lahjoitusvuoden. Erik Tavastjerna lahjoitti kasukan Ylivieskan ensimmäiselle kirkolle vuonna 1683. Messukasukka on kirkon vanhin esine ja vuonna 1786 rakennettua ja 2016 palanutta puukirkkoa vanhempi. Kasukka oli ollut pysyvästi esillä

Ylivieskan kirkon sakastissa. Se oli ripustettu puiseen lasivitriiniin, jossa oli isot lasipaneelit

Messukasukassa on kolmiosainen rakenne eli päälliskangas, välivuorikangas ja vuorikangas. Päälliskangas on pellavapohjaista silkksamettia. Sametin pinnalla on kasviaiheinen kuviointi, mahdollisesti granaattiomienä kuviointi, joka on leikkosamettia tai samettibrokadia.

Edellisestä konservoinnista säilyneiden, ennen konservointia otettujen valokuvien ja tekstiilin tutkimisen perusteella voitiin todeta, että kasukan alkuperäiset välivuori- ja vuorikankaat on vaihdettu uusiin edellisen konservointikäsitteilyn yhteydessä. Saumarakenteissa on säilynyt pieniä paloja alkuperäisistä kankaista ja valokuvissa näkyvä vuorikangas näyttää erilaiselta nykyiseen verrattuna. Alkuperäinen välivuori on silkkiä ja alkuperäinen vuori on nykyistä selvästi tiiviimpää pellavapalttinaa. Vaihdettu eli nykyinen välivuori on puuvillasatii-

nia ja vuori pellavapalttinaa. Kankaiden vaihdon yhteydessä myös kirjonnat on irrotettu ja risti käännetty toisinpäin. Metallilankakirjotussa ristissä olleet reikävauriot on myös restauroitu ja täydennetty uudella materiaaalilla.

Kunnon arviointi

Kuinka tämä orgaanista materiaalia oleva kasukka on voinut selvitä räjähtävästä palosta?

On arvioitu, että kasukan henkari ja sen koukku antoivat periksi kuumuudesta johtuen ja kangas putosi taitoksille alas vitriinin pohjalle. Vitriini oli kiinnitettynä ainoastaan sisäseinään, joten se ei ollut suoraan kosketuksissa lattiaan, joka paloi altapäin. Tämä viivytti hieman lopullista tuhoutumista ja tekstiili hautautui syvälle muun palojätteen alle, kun katto romahti sen päälle. Vitriinin suuret lasipaneelit saattoivat myös suojata tekstiiliä. (Ollikainen 2018, 52.)

Messukasukan takakappale ennen ja jälkeen konservoinnin.

Kasukan palonjälkeistä tilaa pystyttiin tarkastelemaan kunnolla vasta pakastuksen ja sulatuksen jälkeen. Kasukka sulatettiin huoneilmassa pakusun kosteutta imevän selluloosavanuserroksen päällä. Sulatus tapahtui vaihteittain kohmeisten tekstiilikääröjen antaessa myöten.

Pahimmat palon aiheuttamat vauriot olivat molemmilla olkapäillä, joissa kasukan etu- ja takakappale olivat revenneet irti toisistaan. Kasukan alkuperäisestä muodosta puuttuu tekstiilifragmentteja etenkin molempien kappaleiden vasemmalta olalta, josta myös vaatepuu on palanut. Etukappaleesta puuttuu 225x100x255 mm ja takakappaleesta 220x155x300 mm suuriset kolmiot. Molemmat kasukkakappaleet olivat kuitenkin säilyttäneet muotonsa. Metallilangalla kirjoitetut numerot, lahjoittajan nimikirjaimet ja iso risti takakappaleella olivat näkyviä, mutta vaurioituneita.

Kasukan pinnalle oli kertynyt paljon hiiltynyttä roskaa, muuta palojä-

tettä ja nokea. Kasukkakappaleiden samettikankaan musta nukitus oli kuluunut osittain pois jo ennen paloa, mutta samettikankaan pinta on vaurioitunut tulipalossa vielä lisää. Kankaassa oli suuria poikittaisia repeämiä ja laskoksia, osa kankaasta oli hiiltynyt mustaksi ja kovaksi. Kasukan pellavakankainen vuori oli säilynyt lähes ehjänä, mutta oli nokeentunut ja laskoksilla.

Etukappaleen yläosassa oli vielä kiinni puisen vaatepuun jäänteet. Vitriinissä esillä olleen kasukan olkapäällä oli ollut näytteillä myös musta, samettinen kalkkiliina, joka oli myös pahoin palanut. Kalkkiliinasta on jäljellä metallilangoista valmistetun reuhahapsunauhan sekä ristikuvion jäänteet. Liinan samettikankaasta oli jäljellä repaleinen mytty, joka oli edelleen kiinni vaatepuun hiiltyneessä pinnassa. Liinamyttyssä oli myös kiinni iso lasinsirpale sekä sulanutta muovia.

Itse kasukan kunto ei ollut toivoton olosuhteet huomioon ottaen, mutta

monia kysymyksiä nousi mieleen. Mitä voi tehdä orgaaniselle materiaalille, joka on ollut palossa? Kuinka kasukkaa voi käsitellä aiheuttamatta esineelle lisää vaurioita? Tekstiilin hyvin hauras ja vaurioitunut rakenne rajoitti monien konservointimenetelmien käyttöä ja konservointikäsitteilyiden jatkuva monitorointi ja arviointi oli erittäin tärkeää. Testausten jälkeen kuitenkin huomattiin, että kasukkakankaissa on jäljellä vielä yllättävän paljon tekstiilille ominaista elastisuutta. Tämä mahdollisti valitut konservointikäsitteilyt

Konservointi

Konservointikäsitteilyt pitivät sisällään pintapuhdistuksen, kosteuskäsittelyn, kasukkakappaleiden tukemisen sekä tekstiilien kiinnityksen niille valmistetuille tukialustoille. Toisistaan irronneet kasukan etu- ja takakappale pidettiin konservointikäsitteilyjen ajan levitettynä omille työalustoilleen.

Tukimateriaalina käytettiin ohutta polyesterikalvoa (Melinex®), jonka varas-
sa tekstiileitä tarvittaessa siirreltiin.

Konservointityöprosessin osana
tehtiin jatkuvaa työvaiheiden doku-
mentointia sekä kirjallisesti että va-
lokuvaamalla. Näin pystyttiin tark-
kailemaan eri konservointivaiheiden
vaikutusta kasukkakappaleisiin. Su-
latuksen jälkeen konservointityö
aloitettiin kasukkakappaleiden ma-
teriaalitutkimuksilla, kuitutunnus-
tuksilla ja rakennetutkimuksilla.

Pintapuhdistus

Pintapuhdistus toteutettiin imuroi-
malla tekstiilin pinta alhaisella imute-
holla pienellä letkusuuttimella noen ja
muun palojätteen poistamiseksi (kuva
1). Hengityssuojaimen käyttö oli välttä-
mätöntä imuroinnin aikana. Joissakin
käsittelykohdissa oli parempi imuroi-
da ilman hansikkaita, jotta tuntuma
hauraaseen tekstiiliin oli riittävän
hyvä. Imurointi täytyi lopettaa, vaikka
tekstiilin pinnalla oli vielä hieman tiu-
kasti kiinnittynyttä nokea. Muuten

imurointi olisi alkanut irrottaa hau-
raita silkkikuituja. Tässä vaiheessa
jouduttiin irrottamaan etukappaleen
yläosassa kiinni olevat puisen vaate-
puun jäänteet sekä vaatepuun että
kasukan etukappaleen lisävaurioitu-
misen ehkäisemiseksi.

Päätettiin, että tekstiilille ei tehdä
mitään muuta pintapuhdistusta kuin
imurointi eikä tekstiiliä pestä. Tästä
johtuen tekstiilin pintaan jäi vielä no-
kea. Silkkisamettikankaan pinta ei
kuitenkaan kestänyt enempää käsitte-
lyä. Lähdeartikkeleissa nokilikaa on
vielä puhdistettu joko kuivapuhdistus-
menetelmin, haudepuhdistuksella tai
vesipesussa, mutta pinnat eivät ole ol-
leet näin hauraita (Hackett 1999; Spaf-
ford-Ricci 2000/2; Verheyen 1987). Yh-
dessä artikkelissa tekstiilille tehty ai-
empi palon jälkeinen saumat
päättiin avata pitkällisen pohdinnan
jälkeen kaiken vaurioittavan nokilian
poistamiseksi (Flury-Lemberg 2004).
Kasukan tapauksessa nokilian poista-
minen kaikkialta olisi tarkoittanut
koko kasukan avaamista, ja sitä ei kat-
sottu mahdolliseksi ilman tekstiilille

tapahtuvaa vielä suurempaa vaurioitu-
mista.

Kosteuskäsittely

Kasukkakappaleet oiottiin varovasti
kostuttamalla, jolloin laskostunut kan-
gas rentoutuu ja kangasta pystyttiin
hyvin varovasti venyttämään ja pin-
gottamaan suoremaksi. Kostutuk-
seen käytettiin kosteuskammiota, jon-
ka sisälle lisättiin kosteutta kylmähöy-
rykostuttajalla (kuva 4). Kammion
sisäilman suhteellista kosteutta pys-
tyttiin tarkkailemaan kosteus- ja läm-
pömittarilla.

Kasukkakappaleet täytyi kostuttaa
kahteen kertaan, jotta kangas tulisi
elastisemmaksi ja taitokset olisi hel-
pompi suoristaa. Aluksi testattiin hel-
lävaraisemmalla alle 65 % kosteudella,
mutta tämä ei tehnyt tekstiilistä riittä-
vän elastista. Tarvittiin korkeampi kos-
teus ja pidempi aika. Kosteushauteessa
ja kammiossa tehdyt testaukset osoit-
tivat, että käsittely kosteuskammiossa
pystyi kosteuttamaan tekstiiliä parem-
min ja hellävaraisemmin. Kangas sai

Leena Niiranen

Kuva 4. Messukasukan konservointia varten rakennettu kosteuskammio.

elastisuutensa takaisin, kun suhteelli-
nen ilmankosteus kohosi 80–90 %.
Kasukkakappaleiden täytyi olla tässä
kosteudessa viisi tuntia. Sen jälkeen oli
mahdollista käsitellä ja suoristaa tai-
toksilla olevaa kangasta ja kääntää pa-
lossa taipuneet kangaskappaleet alku-
peräisille paikoilleen. Oiotun kankaan
päälle asetettiin kevyitä painoja kan-
kaan kuivumisen ajaksi. Tämä auttoi
kankaan pysymistä suorana myös kui-
vumisen jälkeen.

Tukeminen

Hauraat ja repeytyneet kasukan alku-
peräiskankaat tuettiin mustaksi värjä-
tyllä nailontylliharsolla, joka on yksi
tekstiilikonservoinnissa käytettävä
harsokangasmateriaali. Nailontylliä,
silkkiharsoa ja polyesteriharsoa voi-
daan käyttää vaurioituneiden tekstiili-
pintojen suojaukseen ja koossa pitämi-
seen. Konservoinnissa käytettävä
nailontylli #N8000 on hyvin hienolaa-
tuista, mutta kestävä, sileää, helposti
värjäytyvää ja näistä kolmesta kan-
kaasta se häiritsi vähiten alkuperäisen
tekstiilipinnan tarkastelua ja antoi
tarvittavan tuen.

Harsokankaaseen haettiin koevär-
jäyksillä sopivaa ruskeanmustaa vä-
risävyä. Väriverihtoehdoista valittiin lo-
pulta kaikkein tummin sävy, jonka va-
lontaitto-ominaisuudet toimivat
kasukan pinnan päällä parhaiten niin,
että alkuperäinen tekstiili näkyy tyllin
alta riittävän selkeästi ja tumma tylli
on lähes huomaamaton kankaan pin-
nalla.

Kasukan etu- ja takakappaleiden
taustapuolelle eli vuorikankaan päälle
kiinnitettiin tyllikaitaleita, joiden
avulla vaatteen vaurioituneet kohdat
tuettiin, vahvistettiin ja koottiin yhte-
näiseksi kangaspinnaksi. Sen jälkeen
kasukkakappaleet päällystettiin mo-
lemmin puolin yhtenäisillä tyllihar-
soilla, jotka kiinnitettiin kankaan kes-
keltä ulkoreunoihin päin hajanaisin
etu- ja jälkipistorivein. Tarkoituksena
oli kiinnittää harso sopivan tiukasti
kankaan pinnan päälle. Ompelussa

käytettiin kaarineulaa ja mustaa Ska-
la-polyesterifilamenttilankaa.

Tukialustojen valmistus

Messukasukan etu- ja takakappaleelle
valmistettiin tukialustat pitkäaikais-
säilytystä ja mahdollista lyhytaikaista
näytteillä oloa varten. Alustat tukevat
kasukkakappaleiden haurasta raken-
netta ja vähentävät itse kasukkakap-
paleille aiheutuvaa mekaanista rasi-
tusta. Alustat on valmistettu pH-arvol-
taan neutraalista, 10 mm paksusta
kapaleevystä (Kapa Plast), joka on pääl-
lystetty kauttaaltaan neutraalin väri-
sellä, satiinipintaisella puuvilla-po-
lyesterisekoitekankaalla. Kankaat on
pingotettu ja kiinnitetty kapalevyn
päälle ompelemalla. Tukialustojen si-
vuille on kiinnitetty kahvat.

Kasukkakappaleiden kiinnitys tukialustoille

Harsokankaalla molemmiin puolin tue-
tut kasukkakappaleet asetettiin pai-
koilleen tukialustojen päälle ohuen
polyesterikalvon (Melinex®) avulla.
Kasukkakappaleet kiinnitettiin tuki-
alustojen kankaaseen ompelemalla
etu- ja jälkipistoin. Kasukkakappalei-
siin tulevat kiinnittävät pistot ommel-
tiin ainoastaan tukena olevan harso-
kankaan läpi, etteivät kasukkakappa-
leiden reunat altistuisi lisärasitukselle.
Ompelu tehtiin Skala-polyesterifila-
menttilangalla noin 3–4 mm kasukka-
kappaleiden ulkoreunojen sisäpuolel-
le. Toisistaan irtirevenneiden etu- ja
takakappaleen vasemman olan koh-
dalta puuttuvaa olkalinjaa täydennet-
tiin alkuperäistä olkalinjaa mukaile-
valle kankaalla. Kankaana käytettiin
molempien kasukkakappaleiden pääl-
lä olevaa harsokangasta. Täydennys
toimii ainoastaan visuaalisena kor-
jauksena.

Pakkaaminen ja säilytys

Kasukkakappaleet alustoineen on si-
joitettu kookkasiin, mittojen mukaan

valmistettuihin säilytyslaatikoihin,
joiden materiaali on pitkäaikaissäily-
tykseen sopivaa happovapaata pahvia.
Kumpikin kasukkakappale säilytetään
omassa säilytyslaatikossaan. Näin
kasukkakappaleet pysyvät suojassa
liialliselta valolta ja käsittelyltä. Kasu-
kan konservointiin kuului myös tark-
kojen säilytysohjeiden antaminen seu-
rakunnalle.

Käsittelyssä huomioitavaa

Hauraassa tekstiilissä on konservoin-
nin jälkeenkin näkyvissä hyvin paljon
vaurioita, mutta kasukkakappaleet on
tuettu ja suojattu kauttaaltaan (kuvat
5 ja 6). Kaikki kasukkakappaleiden kä-
sittely tapahtuu tukialustojen avulla.
Itse tekstiiliä ei tule käsitellä.

Kasukkaa ei voida pitää esillä sa-
malla tavoin kuin aiemmin. Palossa
vaurioituneet kasukan etu- ja takakap-
pale ovat erityisen hauraita ja herkkiä
valolle, joten kun kasukkaa pidetään
näytteillä, näyttelyn kesto ja olosuh-
teet on harkittava tarkasti. Molemmat
kasukkakappaleet on asetettava näyt-
teille tasona niiden omilla mittojen
mukaan tehdyillä kankaalla päällyste-
tyillä säilytysalustoilla.

Kasukkapuu

Kasukkapuuta ja siinä kiinni olevaa
kalkkiliinaa tarkasteltiin tarkemmin
kasukkapuun irrotuksen jälkeen.
Kalkkiliinan todettiin olevan todella
riekaleina ja palaneen kiinni kasukka-
puuhun. Yhteisellä konservointipää-
töksellä kasukkapuu jätettiin sen het-
kiseen tilaan ja pakattiin erikseen
omaan laatikkoonsa säilytystä, näytte-
lykäyttöä ja mahdollisia tutkimuksia
varten.

Lopuksi

Tämä 336 vuotta vanha esine, joka saa-
tiin pelastettua ihmisen aiheuttaman
katastrofin raunioista, on merkityk-
seltään suuri. Esineen konservointi ja

pitkäaikaisen säilytyksen takaaminen on tärkeää seurakunnalle ja tarkoituksena oli tehdä pahasti vaurioituneesta, mutta historiallisesti arvokkaasta esineestä visuaalisesti ymmärrettävämpi katsojille. Kasukka on monien asioiden symboli. Se on osa liturgisten vaatteiden historiaa Suomessa, kertoo Ylivieskan seurakunnan historiaa ja on yksi harvoista esineistä, joka selvisi tuhopoltosta.

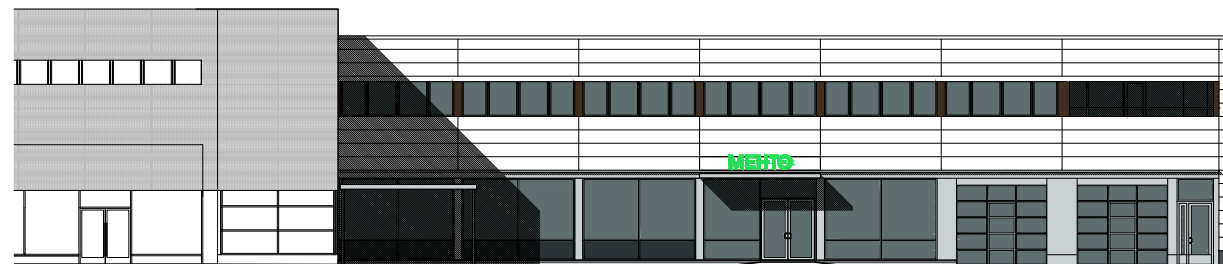
Ylivieskan palaneen kirkon raunioille on rakennettu talkoovoimin taivasalla oleva muistokirkko (Penttilä 2016). Ylivieskan uusi kirkko tulee olemaan moderni harmaakivikirkko. Artikkelin kirjoitushetkellä Ylivieskan kirkkohanke on keskeytynyt, koska

Kirkkohallituksen kollegio ei yllättäen vahvistanut suunnitelmaa. Kollegio katsoi hankkeen kokonaiskustannukset liian suuriksi seurakunnalle. Asia tulee kuitenkin uudelleenkäsittelemään 21.8.2019 ja hankkeen jatko selviää. Uusi kirkko on suunniteltu rakennettavaksi vakuutuskorvauksen ja lahjoitusten avulla. (Ylivieskan seurakunta 2019.) Konservoidun kasukan sijoituspaikka tulee varmistumaan kirkkohankkeen edetessä.

Haluamme kiittää Ylivieskan seurakuntaa, Pohjois-Pohjanmaan museota, Turun museokeskusta, Suomen käsityön museota ja sen Konservointikeskusta ja Pohjoismaista konservaaattori-liittoa.

Kirjoittajat

Leena Niiranen on tekstiilikonservaaattori ja työskentelee freelancer-konservaaattorina. Anne Vesanto on johtava konservaaattori Suomen käsityön museon Konservointikeskuksessa.

MEHTO
Insinööritoimisto Lauri Mehto Oy

Lähteet

Australian War Memorial. Conservation advice: Cleaning Soot Damaged Objects. [Viitattu 22.7.2019] Saatavissa: <https://www.awm.gov.au/about/our-work/projects/soot>

Flury-Lemberg, M. 2009. The image of a crucified man on the Turin Shroud: measures taken for conservation of the legibility of the body image. Teoksessa: Éri, I (toim.) Conserving Textiles. Studies in Honour of Ágnes Timár-Balázsy. ICCROM Conservation Studies 7. Rooma: ICCROM. 43–51. ISBN 92-9077-218-2 [Viitattu 23.7.2019] Saatavissa: https://www.iccrom.org/sites/default/files/ICCROM_ICSO7_ConservingTextiles00_en.pdf

Francis, K. 1999. Disaster Recovery: Teaching Textile Salvage Techniques to the First Response Team. Teoksessa: Myers Breeze, C. (toim.) The Textile Specialty Group Postprints. Volume 8. Arlington, Virginia, USA. June 1998. Washington: AIC. 39–44. ISSN 1524-3664 [Viitattu 22.7.2019] Saatavissa: [https://www.culturalheritage.org/docs/default-source/publications/periodicals/textile-specialty-group-postprints-volume-8-\(1998\).pdf?sfvrsn=15](https://www.culturalheritage.org/docs/default-source/publications/periodicals/textile-specialty-group-postprints-volume-8-(1998).pdf?sfvrsn=15)

Galban, M. & Wolf, S. J. 2005. Salvage At A Glance Part V: Textiles. Conserve O Gram. Number 21/8. 1–4 [Viitattu 22.7.2019] Saatavissa: http://www.museumtextiles.com/uploads/7/8/9/0/7890082/salvage_at_a_glance_textiles.pdf

Greaves, J. 1986. Fire at the Huntington Gallery: A Preliminary Report. WAAC Newsletter. Volume 8. Number 1. 12–13. [Viitattu 22.7.2019] Saatavissa: <https://cool.conservation-us.org/waac/wn/wn08/wn08-1/wn08-105.html>

Hackett, J. 1999. Observations on Soot Removal from Textiles. Teoksessa: Myers Breeze, C. (toim.) The Textile Specialty Group Postprints. Volume 8. Arlington, Virginia, USA. June 1998. Washington DC: AIC. 63–69. ISSN 1524-3664 [Viitattu

22.7.2019] Saatavissa: [https://www.culturalheritage.org/docs/default-source/publications/periodicals/textile-specialty-group-postprints-volume-8-\(1998\).pdf?sfvrsn=15](https://www.culturalheritage.org/docs/default-source/publications/periodicals/textile-specialty-group-postprints-volume-8-(1998).pdf?sfvrsn=15)

Ilmatieteenlaitos 2019. Ilmasto. Tilastoja vuodesta 1961. [Viitattu 23.7.2019] Saatavissa: <https://ilmatieteenlaitos.fi/tilastoja-vuodesta-1961>

Laurila, A. (toim.) 2004. Can we learn from the heritage lost in a fire: experiences and practises on the fire protection of historical buildings in Finland, Norway and Sweden. Helsinki: National Board of Antiquities. [Viitattu 20.7.2019] Saatavissa: <https://www.raa.se/app/uploads/2014/02/Can-we-learn-from-the-heritage-lost-in-a-fire.pdf>

Nilsen, L. 2018. Communicating disaster preparedness - bridging the cultural heritage gap. Teoksessa: Walser III, J. W. (toim.) Cultural heritage facing catastrophe: Prevention and recoveries. The XXI International NKF Conference IIC-Nordic Group. Reykjavik, Iceland. 26–28.9.2018. Reykjavik: National Museum of Island. 20. ISBN: 978-9979-790-55-6. [Viitattu 24.6.2019] Saatavissa: https://nkf.island.files.wordpress.com/2019/03/nkf_xxi_cultural_heritage_facing_catastrophe-new.pdf

Ollikainen, M. 2018. Messukasukan pelastus. Seura 13–14/2018. 50–53.

Penttilä, P. 2016. Ylivieskan kirkko paloi pääsiäisenä maan tasalle – nyt on tultu jouluun, jota vietetään raunioilla. Suomen kuvalehti. 24.12.2016. [Viitattu 20.7.2019] Saatavissa: <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/ylivieskan-kirkko-paloi-paasiaisena-maan-tasalle-tultu-jouluun-vietetaan-raunioilla/?share-d=950515-bcc6a4d2-999>

Spafford-Ricci, S. & Graham, F. 2000/1. The Fire at the Royal Saskatchewan Museum, Part I: Salvage, Initial Response, and the Implications for Disaster Plan-

ning. Journal of the American Institute for Conservation. Volume 39, Number 1. [Viitattu 24.7.2019] Saatavissa: <http://cool.conservation-us.org/coolaic/jaic/articles/jaic39-01-002.html>

Spafford-Ricci, S. & Graham, F. 2000/2. The Fire at the Royal Saskatchewan Museum, Part 2: Removal of Soot from Artifacts and Recovery of the Building. Journal of the American Institute for Conservation. Volume 39, Number 1. [Viitattu 24.7.2019] Saatavissa: <http://cool.conservation-us.org/jaic/articles/jaic39-01-003.html>

Verheyen, C. Y. 1987. Renovation of the Huntingdon Art Gallery Following the 1985 Fire. WAAC Newsletter. Volume 9. Number 2. 2–5. [Viitattu 24.7.2019] Saatavissa: <https://cool.conservation-us.org/waac/wn/wn09/wn09-2/wn09-202.html>

Wirilander, H. 2013. Preservation in Disaster Situations: A Case Study of the Valvalla Wool Mill Museum, Finland. e-conservation Journal. Issue 1. 115–129. ISSN 2185-1335. [Viitattu 20.7.2019] Saatavissa: <http://www.e-conservation.org/downloads/finish/2-issues/2-issue1/0>

Ylivieskan seurakunta 2019. Tiedotteet. Tilannekatsaus Ylivieskan kirkkohankkeesta. [Viitattu 20.7.2019] Saatavissa: https://www.ylivieskanseurakunta.fi/index.php?act=read_post&post_id=2175

Anniina Hatakka

CULTURAL HERITAGE FACING CATASTROPHE – Prevention and recoveries

XXI NKF-kongressi Konferenssikeskus Harpa, Reykjavik 26.–28.9.2018

Pohjoismaisen konservaattoriliiton kansainvälinen, kolmivuositain järjestettävä kongressi järjestettiin 2018 Islannissa. Eyjafjallajökull-tulivuoren läheisyydessä oli hyvä keskustella kulttuuriperintöön kohdistuvista katastrofeista, niiden ehkäisystä ja niistä selviytymisestä.

Osallistuin kongressiin Ylivieskan kirkon messukasukan selviytymisestä ja konservoinnista kertovalla artikkelilla ja esitelmällä. Esitelmässä käytiin

myös läpi palosta pelastuneen messukasukan merkitystä palon jälkeen. Ylivieskan kirkko tuhopoltettiin pääsiäisenä 2016 ja oli ihme, että tämä yli 300 vuotta vanha messukasukka selvisi palosta. Sain kunnian osallistua sen konservointiin ollessani määräaikaisena tekstiilikonservaattorina Suomen käsityön museon Konservointikeskuksessa Jyväskylässä. Tein artikkelin ja esitelmän suunnittelun yhteistyössä Konservointikeskuksen

johtava konservaattori **Anne Vesannon** kanssa. Esitelmä oli ensimmäinen kosketukseni kansainvälisessä kongressissa esiintymiseen. Kongressiin hakuprosessi alkoi omalta osaltani tammi-kuussa 2018 ja pian olikin syyskuu ja ensimmäinen kongressipäivä.

Kongressi alkoi keskiviikkona ja esitelmien lisäksi kongressiin oli koottu esityksiä posteriseinälle. **Tiina Paavola** Tampereen museoista esitteli posterina historiallisesti arvokkaiden

tekstiilien pelastussuunnitelman, joka on Tampereen museoiden historiallisen kokoelmien pilottiprojekti. **Anaïs Gailhbaudin** posteriesitys kuntokartoitusta varten tabletille ja älypuhelimelle tehdystä Horus Condition Report® -sovelluksesta oli hyvin mielenkiintoinen. Modernien teknologioiden hyödyntäminen museotalalla onkin yksi kiinnostuksen kohteistani. Mieleeni jäi myös **Camilla Bastholmin** posteriesityksenä ollut väitöstyön aloitus. Hän oli valinnut haastavan, mutta tärkeän aiheen sienikasvustoista kulttuuriperinnössä ja niiden aiheuttamista mahdollisista terveysriskeistä museotyöntekijöille ja vierailijoille.

Keskiviikon esitelmät keskittyivät katastrofien ennaltaehkäisyyn. Esitelmässä käytiin läpi riskien tunnistamista ja arviointia sekä katastrofitilanteissa toimimisen harjoittelua. **Lisa Nilsen** Ruotsin Museovirastosta (RAÄ) puhui hyvin katastrofien ennaltaehkäisystä käytävän keskustelun tärke-

destä kulttuuriperintöalan sisällä sekä yhteistyössä muiden sektoreiden kanssa. Hän suosittelee ottamaan avuksi valmiit standardit. Konservointiin ja katastrofeihin valmistautumiseen liittyviä standardeja löytyy hänen kongressiartikkelistaan, kuten standardit kuljetuspakkauksesta ja tuho-laistorjunnasta. Suosittelem katsomaan! Lisäksi suosittelem katsomaan Nilsenin esityksessään mainitseman ICCROMin ja CCI:n yhteisjulkaisun A guide to risk management of cultural heritage (2016), joka pohjaa yleiseen ISO 31000 Risk Management -standardiin. Opas on selkeä ja visuaalinen. Opaasiin liittyen Museoviraston sivuilta löytyy myös hyvät varautumisohjeet kulttuuriperinnön suojelemiseksi kriisitilanteissa.

Torstaina ja perjantaina siirryttiin tapausesimerkkeihin katastrofeihin reagoinneista ja niistä selviämisestä. Delawaren yliopiston valokuvakonservoinnin professori **Debra Norrisin**

esitelmä oli tunteita herättävä, sillä se käsitteli yksityiskodin palossa ja tulvassa olleiden valokuvien konservointia. Konservoinnin kannalta kiinnostava yksityiskohta oli se, että tulvassa olleiden kuvien konservointi tehtiin kenttäolosuhteissa, ja konservointimateriaaleja haettiin päivittäistavara-kaupasta.

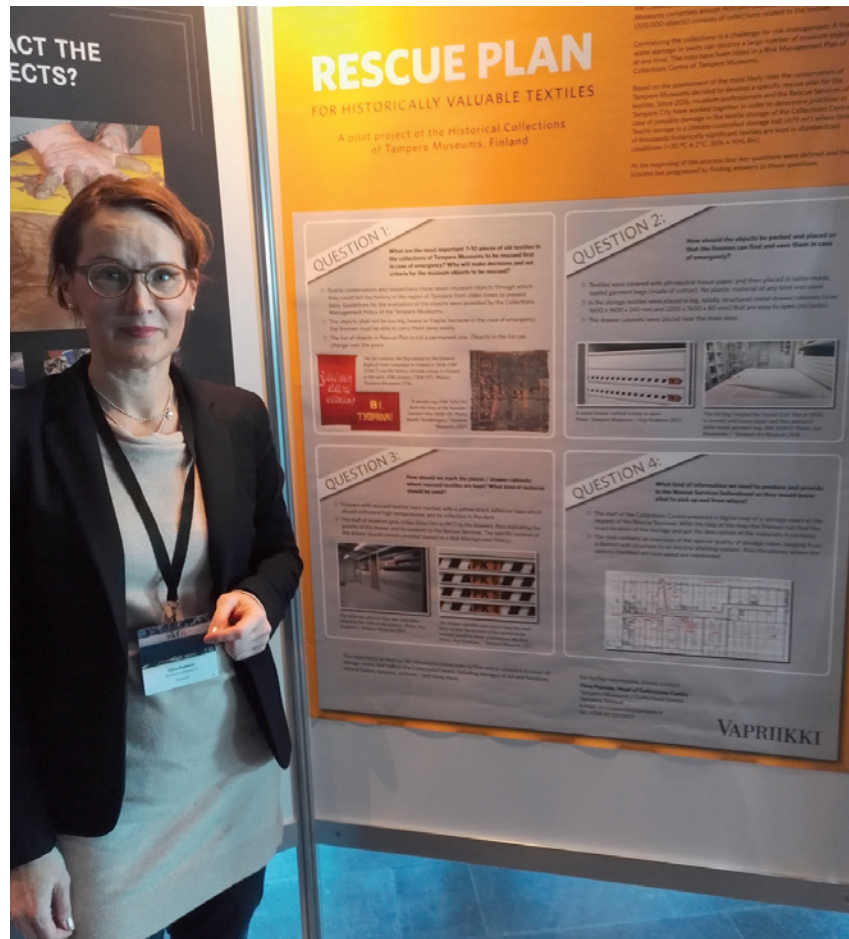
Gail Niinimaan esitelmä kertoi Highwoodin museon tulvasta selviämisestä. Mieleeni jäi, että tulvan jälkeen kaikki tekstiilien silkkipaperit korvattiin kuitukankaalla tai tyllillä, sillä tulva oli tehnyt silkkipaperista vetistä massaa ja hankaloittanut pelastustöitä. **Asger Svane-Knudsen** Tanskan Kansallisarkistosta kertoi vedestä vaurioituneiden paperiarkistojen joukkopakastuskuivauksesta European Freeze Dry -yrityksen Tanskan tehtaassa. Heidän oli pakko käyttää kaupallista toimijaa paperiaineiston suuresta määrästä johtuen. **Natalie Jacqueminet**, yksityinen konservaattori

Islannista, kertoi esitelmässään yhteistyön voimasta Eyjafjallajökull-tulivuoren purkauksen 2010 jälkitöissä.

Kongressi päättyi ekskursioihin. Kongressiin mahtui paljon kiinnostavia esityksiä ja kohtaamisia. Esiintyminen kongressissa oli minulle amatillisesti merkittävä kokemus, kannustankin muitakin esiintymään alan kongresseissa ja jakamaan eteenpäin tietoa onnistumisista ja epäonnistumisista. On hyvin arvokasta, että Pohjoismainen konservaattoriliitto järjestää kongresseja, joissa tiedon jakaminen onnistuu. Konservaattoriliitto myönsi minulle apurahan, joka mahdollisti kongressiin osallistumisen. Lisäksi sain Suomen käsityön museon Konservointikeskukselta paljon kannustusta kongressiin osallistumiseen.

Suurkiitos kaikille tuestanne

Kirjoittaja on tekstiilikonservaattori (AMK) ja työskentelee freelancer-konservaattorina.

Tiina Paavola posteriesityksen äärellä.

Jaana Kataja

CEN/TC 346 CONSERVATION OF CULTURAL HERITAGE

- Packing principles for transport (EN15946)
- Design of showcases for exhibition and preservation of - objects (EN 15999)
- Condition recording for movable culturel heritage (EN 16095)
- Transport methods (EN16648)
- Integreted pest management (IPM) for protection of cultural heritage (EN 16790)
- Guidelines for improving the energy performance of historic buildings (EN 16883)

RESISTOGRAFITUTKIMUSTA JA RAAKAA VOIMAA – tapaus karsikkopuu

TEKSTI JA KUVAT ELVIIRA HEIKKILÄ

Karsikkopuun tausta ja fyysiset ominaisuudet

Kuopion museon karsikkopuu oli seissyt museon toisen kerroksen porrastasanteella lähes viisikymmentä vuotta, sillä se laitettiin esille vuonna 1972 avautunutta perusnäyttelyä varten. Alun perin karsikkopuu on tullut museoon vuonna 1931 Lapinlahden Martikkalan kylästä Pilkan talosta. Petäjä kasvoi 200 metrin päässä talosta Pilkan järven pohjoisrannalla, kunnes kuivui 1920-luvun alussa. Puussa on kaikkiaan 11 karsikkoa, joissa vanhin näkyvä vuosiluku on 1854, uusin 1907. Nimikirjaimista päätellen karsikoita on leikattu talossa asuneitten Kokkosen-suvun jäsenten muistoksi. Samalla se poisti kuoleman aiheuttaman sosiaalisen epäjärjestyksen ja

suojaasi yhteisöä mahdolliselta häiritsevältä vainajalta.

Heinäkuussa 2018 karsikkopuussa oli paljon pintalahoa, joka ulottui paikoin usean senttimetrin syvyyteen. Sen mitat olivat suuremmat kuin mitä avarassa aulassa heti arvasi: pituus 370 cm, halkaisija tyvestä noin 50 cm ja latvaosasta noin 43 cm, paino arviolta 200–250 kg. Puussa oli jäljellä viisi oksaa, joista pisin oli 87 cm. Se on arboristin mukaan todennäköisesti lahonnut jo maastossa.

Puu oli kiinnitetty paikoilleen puolitoistametrillä metallisilla vinotuilla, jotka olivat toisesta päästä pultattu seinään ja toisesta puun latvan leikkauspintaan. Puun latvaosa oli kuitenkin haljennut niin, että siinä oleva pultti oli löysä ja lisäksiinnitykseksi oli laitettu metallinen aspi eli sinkilä. Leikkauspinnasta lähti myös 194 cm syvä ja halkaisijaltaan 3,5 cm oleva pyöreä reikä sekä 185 cm syvä ja noin 5,3 X 6,5 cm kokoinen reikä, jotka olivat ihmisen tekemiä. Jälkimmäisestä kulki 15,5 cm pitkä ja 33 cm syvä halkeama reunan. Lattiaan ei ollut mitään kiinnitystä, vaan puu pysyi sitä vasten omalla painollaan. Muutama pieni lanka-aula töröttö juurenniskoista, mutta ne eivät ylettyneet lattiaan. Puu oli jossain vaiheessa liikkunut paikaltaan, sillä juurenniskat olivat kahdelta sivulta ilmassa ja lattian mustan maalipinnan reunalla näkyi aiempaa maalikerrosta.

Karsikkopuu piti siirtää paikaltaan

Karsikkopuu paikoillaan.

Karsikko- ja ristipuutapa oli itäsuomalaisen hautajaisriitin osa. Se irrotti vainajan elävien yhteisöstä ja auttoi tätä pysymään haudassaan.

museon väistöiloihin, sillä Kuopion Museon oli tulossa peruskorjaus, johon kuului muun muassa porrastasteen viereisen siiven 1960-luvulla rakennetun kerroksen purkaminen. Oman haasteen siirtoon toi museorakennus, vuonna 1907 valmistunut Kuopion museo, jossa aluksi toimi myös kansankirjasto ja VPK:n ruiskuhuone. Rakennusta oli remontoitu ja muokattu vuosikymmenien saatossa useaan otteeseen. Porraskäytävän tiukka kulma, jossa oli Juho Rissasen maalaama fresko, ja museon pääovien leveys keskipalkkeineen piti ottaa huomioon siirtoa suunnitellessa.

Suunnittelu ja tutkimus

Suunnittelutiimi, esineintendentti Helka Väisänen, museomestari **Reijo Helenius** sekä allekirjoittanut, pyöriteli erilaisia vaihtoehtoja siirrosta, suojaamisesta ja pakkaamisesta. Puun kunnosta eli lahoamisen asteesta oli kuitenkin vaikea päätellä mitään päältäpäin tarkastelemalla, joten uunituore kovien materiaalien konservaattori alkoi selvittää, millä tavalla puun sisempiä osia olisi mahdollista tutkia. Kollegoilta kyseleminen ei oikein tuottanut tuloksia, sillä puumateriaalista ei ole yleensä tarvetta tietää korkeintaan kuin laji ja ikä. Jos puuesineen sisällä on esimerkiksi nauloja tai luuta, niitä voi koittaa paikantaa röntgenlaitteen avulla, mutta muuten puuhan on puuta! Internet-haeskelu tuotti kuitenkin tulosta: arboristit tekevät puiden kuntokartoituksia muun muassa ultraäänen avulla. Ultraääni olisi ollut kajoamaton tutkimusmenetelmä, mutta valitettavasti se soveltuu vain eläviin puihin, kuolleisiin käytetään resistografitutkimusta.

Resistografitutkimus tehdään koneella, joka koostuu akkuporasta ja vasteentunnistuslaitteesta eli resistografista, tässä tapauksessa käytössä oli IMLresif500. Akkuporakoneessa on pitkä, ohut terä (maksimihalkaisija 3mm), jolla porataan madonreistä tai vastaavista alkaen eli ei tehdä uusia

Resistografi

reikiä pintaan tai oteta mitään fyysisiä näytteitä. Vasteentunnistuslaite tekee käyrän paperiliuskalle, joka on koko ajan nähtävissä koneen päällä. Käyrä nousee kovemman vastuksen aikana ylöspäin, mikä kertoo puun lujuudesta.

Kuopion museon karsikkopuulle resistografitutkimus teetettiin arboristeilla, jotka ovat tehneet puiden kuntotutkimuksia vuodesta 2010 alkaen. Puuhumme ei tullut uusia pintavaurioita, ja tutkimuksessa selvisi puumateriaalin olevan lujaa ylä- ja alaosassa, mutta keskivaiheilla läpilahoa. Tästäpä siis tuli uusi haaste museoväelle: aiemmin olimme ajatelleet lähinnä pinnan suojaamista ja säilyttämistä, sillä sen sisältämä informaatio tekee puusta museaalisesti arvokkaan, mutta nyt suureksi riskiksi nousi kokorungon katkeaminen. Muutama sata kiloa painoa ja parin metrin vipuvarsi voisi tehdä pahaa jälkeä paitsi pinnan kaiverruksille, myös siirtäville henkilöille ja ympäröiville rakenteille

Konsolidointi ja aineenvalinta

Seuraavaksi karsikkopuu imuroitiin, valokuvattiin ja suojattiin. Mielestäni pinnan tukeminen oli tärkeää puun ja erityisesti sen pinnan informaation säilymisen kannalta, joten jonkin konsolidointiaineen käyttö oli perusteltua. Tavoiteltavia ominaisuuksia olivat

puumateriaaliin imeytyminen, puunkanssa yhteen sopiminen, joustavana pysyminen, epäsuotuisuus tuhoeläinten ja mikrobien suhteen, esineen ulkonäön muuttamattomuus, poistettavuus, helppokäyttöisyys sekä käyttäjä- ja ympäristöystävällisyys.

Alun perin parhaalta vaihtoehdolta näytti 2000-luvun alkupuolella kehitetty Medium for Consolidation -akryylikopolymeeri, jonka ainesosat ovat akryyliesteri, styroli ja metakryyliesteri. Se on vesiohenteinen dispersio, joka alhaisen viskositeettinsa ansiosta tunkeutuu syvälle materiaaliin ja valmistajansa mukaan pysyy joustavana ja kirkkaana eikä turpoa kosteuden vaikutuksesta. MFK on kuivuttuaan periaatteessa poistettavissa asetonilla, mutta ainakin oman kokemuksen mukaan syvälle materiaaliin tunkeutunut aine ei kyllä sieltä lähde millään. Tein kolmella eri vahvuudella, 5 %, 10 % ja vielä 7,5 % muutaman kokeilun, mitkä vaikuttivat toimivalta. Characteristics of natural and synthetic adhesives -tutkimusartikkelissa (Pataki-Hundt 2018) kuitenkin todetaan MFK:n päästävän lyijyä syövyttäviä akryylihappoja ns. Oddyn testissä. MFK myös kellastui saman tutkimuksen ikääntymiskoikeissa silmin havaittavasti.

Perinteisesti käytetyt kala- ja sampiliima laajenevat sekä kutistuvat ja muuttavat muotoaan kosteuden vaikutuksesta ja muuttuvat vanhemmiten

Konsolidointiaineen levitys.

hauraksi. Lisäksi suuri ongelma on niiden tuhoeläinhoukuttelevuus ja suotuisuus mikrobien kasvulle. Rakenuspinta- ja kivimateriaaleihin suunniteltu konservaattori ja tutkija **Tiina Sonninen** toi esiin Aquazol-nimisen aineen, johon itse ei ollut tutustunut mutta oli juuri aikeissa kokeilla. Konservointiwikiin ja valmistajan, Polychemistry Innovations, Incin, mukaan se on poly(2-etyyli-2-oksatsoliini) eli syntetinen hartsi, joka joidenkin lähteiden perusteella kellastuu ikääntyessään ja turpoaa kosteudesta. Aiemmin mainitussa tutkimuksessa (Pataki-Hundt 2018) oli Aquazolilla kaikista alhaisin turpoamisprosentti (20%) kahdestatoista tutkitusta liima-aineesta. Valitettavasti aineen tahmaisuuden vuoksi sille ei voitu tehdä valoikäännyttämistä. Arslanoglu & Tallent (2003) sekä Wolbers & McGinn & Duerbeck (1994) raportoivat Aquazolin hygroskooppisuudesta eli kosteudesta turpoamisesta.

Muissa tutkimuslähteissä (Arslano-

glu & Tallent 2003, Arslanoglu 2004, Wolbers & McGinn & Duerbeck 1994) Aquazolin ikääntymisominaisuuksia pidetään myös hyvänä. Wolbers & McGinn & Duerbeck (1994) kertovat Aquazolin pysyneen kirkkaana heidän ikääntymistutkimuksessaan sekä joustavana alhaisissakin kosteusolosuhteissa. Jälkimmäisestä ominaisuudesta raportoivat myös Arslanoglu & Tallent (2003). Virumisilmiötä (jännitykseen liittyvää plastista muodonmuutosta, cold flow) eivät läheskään kaikki konservaattorit olleet havainneet kyselytutkimuksessa (Arslanoglu 2004). Monessa lähteessä korostetaan, että juuri käsillä olevaan kohteeseen sopivin koostumus pitää määritellä kokeilun kautta, tällöin saadaan sopivin liimauskyky-joustavuus -suhde ja vältetään ylenpalttinen tahmaisuus. Laimennus- aineen ja -suhteiden lisäksi koostumukseen vaikuttaa myös molekyyli-massa – Aquazolia on myynnissä 50 000 g/mol, 200 000 g/mol ja 500 000 g/mol pitoisuuksina. Käyttöominaisuuksiltaan Aquazol vaikuttikin olevan hyvä viskoottisuutensa ja monipuolisten liuotinvaihtoehtojensa puolesta (Arslanoglu 2004, Unger & Schniewind & Unger 2001, Ebert Singer & Grimaldi 2012, Muros 2012, Sainio 2018).

Aquazolin hygroskooppisuutta voidaan pitää myös positiivisena ominaisuutena – sehän käyttäytyy silloin esineen materiaalin, puun, mukaisesti. Seitsemän vuotta vanhatkaan seokset eivät kasva hometta (Arslanoglu & Tallent 2003, Wolbers & McGinn & Duerbeck 1994), mikä on tärkeää olosuhteiden ollessa mahdollisesti epävakaa. Lisäksi mahdollisesta kellastumisesta ei ole esteettistä haittaa, sillä aine imeytyy puun sisälle eikä juurikaan jää pinnalle, ja jäämät voi pyyhkiä saman tien pois. Arslanoglu & Tallentin (2003) mukaan Aquazol ei kuivuessaan juurikaan kutistu, vaan pitää muotonsa, mikä on tärkeää puumateriaalin kannalta. Aquazol on kirjallisten lähteiden mukaan poistettavissa vedellä tai asetonilla (Arslanoglu & Tallent

2003, Wolbers & McGinn & Duerbeck 1994), mutta oman kokemuksen mukaan ainetta tuskin saa poistettua puun sisäältä sen huokoisuuden vuoksi.

Kokeilin Aquazolista kaikkia molekyyli-massaversioita eli 50, 200 ja 500 10% vahvuisena sekä 500 5% vahvuisena, kaikkia veteen liuotettuna. Käytettäväksi seokseksi valikoitui 500 10% vahvuisena, koska sillä oli tarpeeksi sidosvoimaa ja joustavuutta ja kuitenkin tarpeeksi hyvä imeytymiskyky. Aineen imeytyminen kesti hetken ja se valuikin ensin, kunnes sopivin levittämistekniikka löytyi. Pinnan hieman vaahtoamismainen reaktio ja tuttu haju viittasivat kalaliimaan, ja jossain vaiheessa syyskuuta kuulinkin toisen käden tietona erään eläköityneen työntekijän muistelleen puolelta 1960-luvulla tehtyä käsittelyä. Mitään kirjallista vahvistusta tälle tiedonjyvälle ei valitettavasti löytynyt. Puuaines oli useassa kohdassa todella lahoa, joten konsolidointiainetta upposi karsikko-

Puu pakattuna.

puuhumme lopulta noin 1,5 litraa. Kaikkea puun pintaa ei käsitelty ai-
neella, vaan keskityttiin karsikoihin ja
selvästi irtonaiseen ainekseen.

Muu suojaus

Konsolidointiaineseveltelyn kanssa
rinnakkain pohdittiin puun siirtoa
monilla tavoin: laatikkoon pakattuna,
kehikkoon sidottuna, vaakatasoon
kiinnitettynä, nostotyynyillä ja/tai
vinssillä ylös nostaen, museon parvek-
keen kautta, jne. Selvittelimme myös
mahdollisuutta jättää puu museolle re-
montin ajaksi tarpeeksi hyvin suojat-
tuna, mihin hyviä vinkkejä antoi mu-
seon samaisen rappukäytävän freskon
suojaus suunnitellut konservaatto-
ri **Sonninen**. Remonttityömaa olisi
kuitenkin ollut liian haastava paikka
lämpö-, kosteus-, värinä- ja pölyolo-
suhteiltaan iskunkestävän ja mahdol-
lisimman pölytiiviin suojatalon raken-
tamisesta huolimatta. Lisäksi karsik-
kopuuta olisi pitänyt siirtää ainakin
kerran parivuotisen remontin aikana.

Loppujen lopuksi suojausimme kar-
sikkopuun valkaisemattomalla puuvil-
laisella lakanakankaalla ja ohuella so-
lumuovilla, jotta pinta säilyisi mahdol-
lisimman ehjänä. Rakensimme
museomestarin kanssa 60 mm leveistä

Kuinka monta henkilöä tarvitaan siirtämään karsikkopuuta?

ja 12 mm paksuista vanerisuikaleista ja
nylonkudoskuormaliinasta ”sushimat-
tomaisen” suojuksen, joka kiinnitettiin
kuormaliinoilla puun ympärille oksien
kohtaa lukuun ottamatta. Kaikkein
päälimmäiseksi kiristettiin 39 x 66 x
3600 mm kokoisia kertopuupalkkeja
estämään rungon katkeamista.

Suunnitelmana oli kallistaa puu
vaakatasoon ja kantaa ulos ja autoon
pehmusteiden päälle. Museon väistöti-
loissa se säilytettäisiin pystyssä, jotta
karsikot eivät vaurioituisi. Meitä mieti-
tyttäneen juurenniskojen painonkestä-
vyys parani sillä, että siirtäjäksi han-
kittu kuljetusyrittäjä teki metallilevys-
tä suorakulman, joka jakoi painoa ja

piti pehmusteen paikallaan

Siirto ja tulevaisuus

Itse siirto tapahtui lokakuun lopussa.
Kuljetusyrittäjän lisäksi kantamassa
oli viisi palopelastajaa. Olimme
suojanneet freskon sekä museon
alkuperäiset porraskaiteet kuplamuo-
villa varmuuden vuoksi. Kaikista
riskipitoisin vaihe eli kallistaminen
sujui yllättävän helposti ja hallitusti.
Vinotukien irrottamisen jälkeen puu ei
lähtenyt vauhdilla vaateriin, vaan se
onnistuttiin saattamaan kulmatuen ja
liinojen avulla rauhallisesti alas
rullalavojen päälle. Siitä sitten se
nostettiin pois lavoilta ja kannettiin
portaita pitkin alas, freskon alta ja
porrastasanteen ympäri autoon
ilman vahinkoja. Määränpäässämme
säilytystiloissa kulkeminen oli onneksi
helpompaa, sillä siellä oli lastauslaitu-
ri, yksi kerros ja iso ovi, kaikki
samassa tasossa. Pystyynkin puu vielä
nousi mallikkaasti lavan päälle ja
kiristettiin kuormaliinoilla kuorma-
lavahyllyn pätyyn. Tämän jännitys-
näytelmän jälkeen veri alkoi taas
kiertää museoväen kehoissa ja riemu
nousi pintaan.

Tätä kirjoittaessa ei ole vielä selvää,
tuleeko karsikkopuu Kuopion museon
vuonna 2021 avattavaan uuteen perus-
näyttelyyn. Toisaalta puu on niin huo-
nokuntoinen, että sen esille laitto si-
sältää paljon haasteita mm. suojaami-
sen suhteen, toisaalta puu on erittäin
kiinnostava suomalaisesta kuoleman-
kultista kertova esine ja museonäytte-
lymme kesto-suosikki. Sitä paitsi olo-
suhteet uusitussa Kuopion museossa
tulevat olemaan tasaisemmat ja sopi-
vammat kuin koskaan aiemmin puun
historiassa.

Kirjoittaja työskentelee Kuopion kulttuuri-
historiallisessa museossa konservaattorina,
vastuualueenaan kovat materiaalit.

Autoon pakkaus.

Lähteet:

Ankersmith Bart, Stappers L.H. Marc
2009. Managing Indoor Climate Risks
in Museums. Springer, Amsterdam.

Arslanoglu Julie 2004. Aquazol as Used
in Conservation Practice. WAAC:n uu-
tiskirjeen vuosikerta 26, numero 1, tou-
koku 2004.

Arslanoglu Julie, Tallent Carolyn 2003.
Evaluation of the Use of Aquazol as an
Adhesive in Paintings Conservation.
WAAC:n uutiskirjeen vuosikerta 25, nu-
mero 1, toukokuu 2003.

Golden Mark 2014. The Science Behind
QoR. Just Paint -sivusto.

Ebert Bettina, Singer Brian, Grimaldi
Nick 2012. Aquazol as a consolidant
for matte paint on Vietnamese paintin-
gs <https://www.tandfonline.com> -verk-
kosivut.

Konservointitwiki. <http://www.conser->
vation-wiki.com Luettu 2.10.2018.
Kühn Hermann 1986. Conservation and
Restoration of Works of Art and Anti-
quities – Volume 1.
Butterworths, England. Sivut 137-151.

Lascaux Colours & Restauro. Medium
For Consolidation. Luettu 3.9.2018. <https://lascaux.ch> (valmistajan sivut)

Liimatainen Ulla, arboristi, suullinen
keskustelu 24.8.2018.

Pataki-Hundt Andrea 2018. Characte-
ristics of natural and synthetic adhesi-
ves. <https://www.researchgate.net>
-verkkosivut.

Polychemistry Innovations, Inc. Aquazol.
Luettu 24.9.2018. <https://www.polyche->
mistry.com/aquazol (valmistajan sivut)
Sainio Aino 2018. Sähköpostiviesti
26.9.2018. Aquazolin käytöstä.

Sonninen Tiina 2018. Puhelinkeskuste-
lu 2.10.2018. Suojamateriaaleista ja olo-
suhdehallinnasta.

Unger A. & Schniewind A.P. & Unger W.
2001. Conservation of Wood Artifacts.
Springer; Berlin.

Wolbers Richard C., McGinn Mary, Duer-
beck Deborah 1994. Poly(2-Ethyl-2-Oxa-
zoline): A New Conservation Consoli-
dant. Teoksessa Painted Wood: History
and Conservation. Dorge, Valerie & Ho-
wlett, F. Carey (toim.) 1998. Pdf-muodos-
sa sivuilla cloudfront.net.

Karsikkopuiden historiasta ja käyttötar-
koituksesta kertova osa on peräisin mu-
seon esinetekstistä.

Lisää tietoa karsikoista löytää ainakin
Janne Vilkkunan teoksesta Suomalaiset
vainajien karsikot ja ristipuut. Kansan-
tieteellinen arkisto 39. Jyväskylä 1992.

Konservointipalvelu Heidi Wirilander

tarjoaa asiantuntija- ja luennointipalveluita:

- tekstiilikonservointiin
- ennaltaehkäisevään konservointiin
- inventointiin
- kokoelmaturvallisuuden kehittämistä
- kirkkojen perus- ja ylläpitosiivouksen suunnitteluun
- kulttuuriperinnön pelastussuunnitteluun.

Tiedustele ja pyydä tarjousta:

gsm: +358 40 533 4915

heidi.wirilander@pp.inet.fi ja

konservointipalvelu.heidi.wirilander@pp.inet.fi

www.konservointipalvelu.fi

Heidi Wirilander, FM,
konservaattori YAMK,
Siivoustyön ohjaaja eat

Konservointipalvelu
Heidi Wirilander
www.konservointipalvelu.fi

KONSERVVOINTIHAASTE

OLAVI LANUN TEOSTEN PARISSA

TEKSTI JA KUVAT JUKKA SAARI

Marraskuussa 2018 sain puhelun Savonlinnan maakuntamuseon intendentiltä Kirsi Liimataiselta. Tiedustelu koski asiaa, joka poikkesi varsinaisesta ydinosamais-alueestani, joka on luonnontieteellisten museoiden konservointityö. Olin kuitenkin jo pitkään työurani aikana tehnyt niin monenlaisia kohteita, ja varsinkin tutustunut yhä monipuolistuvaan markkinoille tulevaan materiaalivalikoimaan, että päädyin tammikuun lopulla vierailemaan Savonlinnassa. Teollisuushallissa oli vastassa eräänlainen arvoitus; taiteilija Olavi Lanun perikunnan kaupungille lahjoittamat noin 70 erikokoista teosta, joiden tekotapa ja käytetyt materiaalit olivat osin arvoitus. Teosten koko vaihteli yli 6-metrisistä suhteellisen pieniin. Minulle selvisi, että töiden runko oli lasikuitua ja pinnoitus tehty hyvin soveltaen, käyttäen hartsiin sekoitettuja väriaineita ja luonnonmateriaaleja kuten kiveä. Pyysin ja sain hiukan dokumentteja töiden valmistuksesta ja selvisi, että taiteilija oli silloin 80-luvun alussa käyttänyt hyvin soveltavia muotti- ja valutekniikoita, ottaen muotteja muun muassa elävistä puista. Nyt, kymmeniä vuosia myöhemmin, teosten kierrettyä eri paikoissa esillä, sekä pitkiä aikoja varastoituna olleina, ne olivat kokeneet pahoja vaurioita. Teoksissa oli repeämiä ja halkeamia, sekä pinnoista oli irronnut paloja, ja joitain teosten osia oli kokonaan irti. Urakka olisi aika suuri.

Tutustuin aineistoon ja mietin aika pitkään, tartunko haasteeseen. Minua arvelutti paitsi kynnys käydä taiteilijan töihin käsiksi, myös tekotavat. Oli selvää ettei kaikkia 80-luvulla olleita materiaaleja ollut enää saatavilla ja etteivät alkuperäiset tekotavat tulleet ihan teknisistä syistä kyseeseen. Oli keksittävä tapa millä ne voi korjata. Kun päädyin mielessäni pariin mahdolliseen tapaan, halusin ja sain maakuntamuseon välityksellä perikunnalta kirjallisen luvan käyttää yhtä "luovaa" tapaa kuin taiteilija oli alun perin tehnyt. Tämä tarkoitti, että sain vapaat kädet toteuttaa työ parhaaksi katsomallani tavalla ja maakuntamuseo arvioisi lopputuloksen. Päädyimme sopimukseen ja siihen, että työ tehtäisiin alkukesästä teosten varastointipaikassa, koska niiden massiivisuuden ja vaurioalttiuden takia niitä ei ollut järkevää siirrellä yhtään enempää kuin oli tarpeen. Suuri osa töistä tulisi aikanaan esille ulkoilmaan, joten yksi tärkeimmistä asioista oli huomioida sään ja esimerkiksi ultraviolettivalon vaikutus.

Toukokuussa avasin hallin ovet ja aloitin. Ensimmäinen ja hyvin työläs vaihe oli liittää irronneet, jopa metrien kokoiset palaset yhteen, korjata halkeamat ja repeämät niin, että ne paitsi olivat alkuperäisessä muodossaan, myös kestivät käsittelyä. Työ oli hyvin fyysistä ja käytin sopivasti paikalla olevia kuormalavoja telineinä. Parissa viikossa sain teokset "kursittua" kasaan niin, että saatoin ryhtyä seuraavaan vaiheeseen. Erään betonilaboratoriosta sain haltuuni uv-valoa kestäviä betoniväripigmenttejä. Puuttuva ainesosa oli enää piituhka, jonka soveltuvuutta oli vielä testattava. Seuraavat viikot kuluivat polyesterihartsin sekoittamieni piituhkan ja betonivärien merkeissä. Olin tehnyt itselleni selväksi oman roolini, eli sen että minä olen teosten korjaaja ja entisöijä – en Olavi Lanu enkä edes taiteili-

ja. Tehtäväni oli saattaa työt siihen asuun, etteivät korjatut kohdat osu silmiin vaan sulautuvat kokonaisuuteen. Tämä rooli mielessäni "maalasin" töiden pinnat paksulla tekemälläni "struktuurimaalilla", jonka oleelliset ainesosat olivat hyvin lähelle samat kuin alkuperäinen pinta oli ollut. Siveltäessä, puulastoilla, taulusienellä, sormin – rakensin pintoja kohta kohdalta neljä viikkoa.

Maalaustekniikka oli lähellä akryylimaalauksella sillä erotuksella, että rakensin usein jopa senttejä vahvaa kerrosta. Osassa töitä täydensin pintoja painamalla niihin kiinni erilaista kiviainesta. Viimeistelyvaihe oli sitten, seoksen kemiallisen kovettumisreaktion ehdittyä loppuun, erilaisin hionnin viimeistellä jälki. Lopuksi harjasin teokset teräsharjalla sekä puhdistin pinnat paineilmalla ja kankaalla.

Heinäkuussa maakuntamuseon edustajien kanssa totesimme työn tulleen tyydyttävästi tehdyksi. Urakka oli minun työurallani tyypiltään mahdollisesti ainutkertainen. Mutta toisaalta, niinhän työt usein ovat. Oma lukunsa on vielä näiden suurikokoisten teosten esillepano, joka tuulikuorman ja kaiken muun huomioiden ei tule olemaan yksinkertainen asia vaan vaatii insinööriosaaamista. Mutta mitäpä taiteen ja kulttuurin eteen emme tekisi. On laitettava itsemme likoon. Niin minäkin tein.

Kirjoittaja on luonnontieteellisten museoiden konservaattori.

NEW STRATEGIES FOR DIAGNOSTICS OF CONSERVATION TREATMENTS

Konferenssi Amsterdamissa 7.-8. helmikuuta 2019

TEKSTI JA KUVAT RIINA UOSUKAINEN

Konferenssi sijaitsi kävelymatkan päässä hotelliltani, ja matka kulki vanhan kaupungin ja lukuisien kauniiden kanaalien ylitse.

Konferenssissa esiteltiin erilaisia metodeja tutkia esimerkiksi maa- lausten puhdistamisen vaikutusta maalikerroksiin, metallien suo- ja-ainekerrosten tehokkuutta ja kiven konsolidointimenetelmien teknistä monitorointia. Jotakin konkreettista- kin jäi käteen kahden päivän esitel- mistä.

Konferenssin järjesti Alankomaiden kulttuuriperinnön virasto, ja siellä kuultavat esitykset olivat Iperion CH:n tutkimusryhmien toiminnan tuloksia.

Iperion CH taas on eurooppalaislähtöi- nen tieteellinen konsortiumi, jonka pyrkimyksenä on ja yhdistää eri tie- teentekijöitä, tutkimusryhmiä ja kult- tuuriperintöä suojelevia tahoja ja edis- tää kulttuuriperintötieteen tutkimus- menetelmiä.¹

Sillä on 23 yhteistyökumppania 12 eri Euroopan maasta sekä yksi Yhdys- valloista, ja Iperion CH on ollut toimin- nassa vuodesta 2004. Iperion CH:lta on myös mahdollista hakea apurahaa projektilleen, esimerkiksi MOLAB (liik-

kuva laboratorio) tarjoaa resursseja erilaisille kulttuuriperintötutkimuk- sille. Lisätietoja voi kysellä MOLAB Helpdeskistä.²

Tervetuloitotutustusten ja yleisen esit- telyn jälkeen käytiin läpi kolmen osa- alueen (maalaukset, metallit ja kivi) lähestymisote tutkimukseen sekä ja eri teknisten menetelmien ja analyysien käyttämistä tulosten saamiseksi. Ennen iltapäivän eriteltyjä sessioita esi- teltiin lyhyesti myös posterit (10 kpl). Tarve erilaisten suojakerrosten

Museoiden hankintakeskus

Museoiden Hankintakeskus on yli 30 vuoden ajan palvellut utterasti niin museota, arkistoa, konservointilaitoksia kuin oppilaitoksiakin, yksityisiä asiakkaita unohtamatta. Konservaattorit Anna Aaltonen ja Ilona Osara auttavat sinua MH-Keskuksessa kaikissa tuotteisiin ja paperikonservointiin liittyvissä kysymyksissä.

tutkimiselle lähtee yksinkertaisesti siitä havainnosta, että konservaattori toimii yleensä enemmän tai vähemmän sokeasti levittäessään useimmiten käsin siveltimellä läpinäkyvän kalvon muodostavaa suoja-ainetta ja toivoo parasta. “Konservaattorin toivomuslistalla” oli seuraavanlaisia kohtia: analyttinen metodi, joka antaa hyvän käsityksen kokonaisuudesta (esim. suojakerrosten eheys, yhtenäisyys ja eri kerrosten paksuudet sekä alla olevan alkuperäisen materiaalin kunto). Toivomuslistalla oli tietenkin myös, ettei analyysimenetelmä vaurioita tutkittavaa kohdetta eikä aiheuta riskiä vaurioitumiseen pitkälläkään aikavälillä. Konservaattorille oli tärkeää myös tutkimuskaluston kannettavuus in situ -mittausten mahdollistamiseksi. Päätin osallistua metallien suojakerrosten tutkimuksia käsittelevään iltapäivän esitelmäryppääseen, koska koin, että siitä olisi eniten ammatillisesti hyötyä, ja koko session esitelmien jälkeen saattaisin saada paremman kokonaiskuvan, minkälaisilla eri menetelmillä mitäkin asiaa olisi mahdollista tutkia. Edessä oli siis reilu kolme tuntia ja kuusi esitelmää:

- **Emilio Cano**, *Assessment of protective properties of metal coatings by Electrochemical Impedance Spectroscopy (EIS)*.
- **Giorgios Karagiannis**, *Ultrasound (Acoustic) μ Tomography applied to metallic objects coatings evaluation*.
- **Barbara Salvadori**, *Non-invasive reflection FTIR on metals for assessing and monitoring coatings*.
- **Ineke Joosten**, *Assessment of protective properties of coatings on iron*.
- **Raffaella Fontana**, *Application of OCT to monitor the coatings of metals*.
- **Monica Galeotti**, *Protective coatings on metal artworks: a multi-technique approach to the characterization of key parameters for performance assessment*.³

Tutkimuksissa testatuilla suojakerroksilla oli suojattu kupariseoksia, hopeaa ja rautaa. Tutkimukset olivat siinä mielessä vielä lapsenkengissään,

Torstai alkoi yliopiston tiloissa, jotka toimivat vanhassa luterilaisessa kirkossa osoitteessa Singel 411, Amsterdam.

että testatut metallipinnat olivat useimmiten testejä varten valmistettu- ja näytelevyjä, eivätkä museoesineitä tai muita aidosti ikääntyneitä materiaaleja. Poikkeuksena olivat Optical Coherence Tomography ja pyyhkäisy-elektronimikroskooppia käyttänyt tutkimus, jossa testilevyjä verrattiin Rooman ajan rautanauloihin, sekä toinen tutkimus, jossa verrokkina käytettiin luonnollisesti ikääntyneitä ja patinoituneita kuparikaton palasia ja analyysimenetelmänä Optical Coherence Tomography (OCT). Muita tutkimusmenetelmiä ja analyysilaitteita olivat Electrochemical Impedance Spectroscopy (EIS), FT-IR reflection spectroscopy (jonka referenssinä käytettiin Eddy Current- ja OCT-mittauksia) ja ultraäänitomografia. Mielenkiintoista oli erilaisten geelien kehittäminen esimerkiksi EIS-analyysin avuksi; EIS-analyysia on käytetty jo 80-luvulta lähtien etenkin korroosion ja suoja-aineiden tutkimuksessa, mutta hankaluutena on ollut laitteiston liikuteltavuus, suuret monumentit ja epätasaisen pintojen mittaaminen. Eritoten historiallisia metalleja varten kehitetty geelipolymeerielektrolyytti (G-PE) mahdollistaa in-situ-mittaukset rosoisistakin pinnoista. Sen ainoa haittapuoli oli, että täysin käsittelemätön, tuore pronssipinta reagoi geelin kanssa ja mittaustunturi jätti pintaan jäl-

jen. Myös ultraäänitomografiassa voidaan vesi korvata alkoholipohjaisella geelillä, johon esimerkiksi taide-esineitä voitaisiin upottaa.

Käytännön konservointiratkaisuihin löytyi muutama hyödyllinen tutkimustulos. Yksi tai kaksi kerrosta esimerkiksi Paraloid B-44 suojalakkaa muodostaa paksumman suojakerroksen kuin kolme. Tutkijat eivät osanneet selittää miksi näin oli, mutta arvauksena heitettiin, että kolmatta lakakerrosta siveltäessä mukana oleva liuotin alkaa poistaa ensin siveltynyttä kerroksia. Mikrokrystallivahoista saatu tulos osoitti, että kaksi kerrosta vahaa ei lopulta ollut paksumpi kuin yksi kerros, syyksi arvattiin jälleen, että mekaaninen hankaava liike itseasiassa alkaa poistaa vahaa, kun käsittelyä jatketaan. Parhaat suojakerrokset näyttivät tarjoavan kaksi kerrosta Paraloid B-44:ä tai yhdistelmänä ensin kerros Paraloidia ja sitten vaha päälle. Suoja-aineen kerrosten levittäminen ristiin rastiin näytti myös tuottavan suojaavimman lopputuloksen. Hopealle ristiin rastiin siveltäessä kaksi kerrosta 75% Zapon -vernissaa suojasi tuplasti paremmin kuin edellä mainitut vaihtoehdot, mutta oma huomioni on, että kyseinen vernissa mahtaa kellastua nopeammin ajan kanssa.

Perjantaina tehtiin konferenssin yhteenveto. Lisäksi esiteltiin jokaisen

osa-alueen tulokset kootusti, listattiin tutkimusalan tulevaisuuden näkymiä ja jokaiseen osa-alueeseen (maalaukset, metalli, kivi) liittyen esiteltiin vielä kolme tapaustutkimusta. Tulevaisuuden näkymissä väläyteltiin metallinkonservoinnin suhteen kuntokartoitukseen paljon erilaisia 3D-tekniikoita (skannerit, fotogrammetria, röntgentomografia) ja digitaalisia mikroskooppia kuten Dinolite ja Hirox. Puhdistamiseen taas ollaan kehittämässä erilaisia geelisysteemejä, selektiivisiä elektrolyyttisiä tekniikoita ja biologisia puhdistusmenetelmiä, kuten bakteereita⁴, entsyymejä ja kaktusuutteita. Metallien suojausmenetelmiä tulevaisuudessa saattaa olla organopiiyhdisteet, atomikerroskasvat (ALD) ja fluoropolymeerit. Suuria trendejä ovat tällä hetkellä ympäristöystävällisyys, myrkyttömyys, konservointiaineiden poistettavuus ja ennalta ehkäisevä konservointi.

Kirjoittaja on esinekonservaattori, amosrexiläinen ja Konservaattoriliiton uusi jäsensihteeri

Kohtuuhintaisen Van Gogh-hotellin läheisyydessä sijaitsivat niin nykyaikaisen museo Stedelijk, Van Gogh-museo kuin kuvan Rijksmuseumkin.

Viitteet:

1. Iperion CH:n esittely heidän omalla sivustollaan: <http://www.iperionch.eu/about/#>
2. MOLAB-esittely ja yhteystiedot: <http://www.iperionch.eu/molab/>
3. Esitelmien abstraktit on nähtävissä osoitteessa <http://www.iperionch.eu/wp-content/uploads/2019/04/Abstract-book-28-01-2019.pdf>
4. Rijksmuseum on testannut hopean puhdistukseen bakteerien käyttöä (centerpiece by Wenzel Jamnitzer 1549).

KONSERVointi HELLE

VEISTOKSET ✦ SEINÄ- JA KATTOMAALAUKSET
✦ KIPSI-, LAASTI- JA BETONIKORISTEET
✦ JULKISET VEISTOKSET JA NIIDEN HUOLTO
✦ MAALAUKSET JA KEHYKSET ✦ KONSULTointi
JA KUNTOKARTOITUKSET ✦ KIPSITYÖT

Konservointi Helle on toiminut jo vuodesta 2002

www.konservointihelle.fi

Liisa Helle-Wlodarczyk
Taidekonservaattori MA
info@konservointihelle.fi
040 7746 404